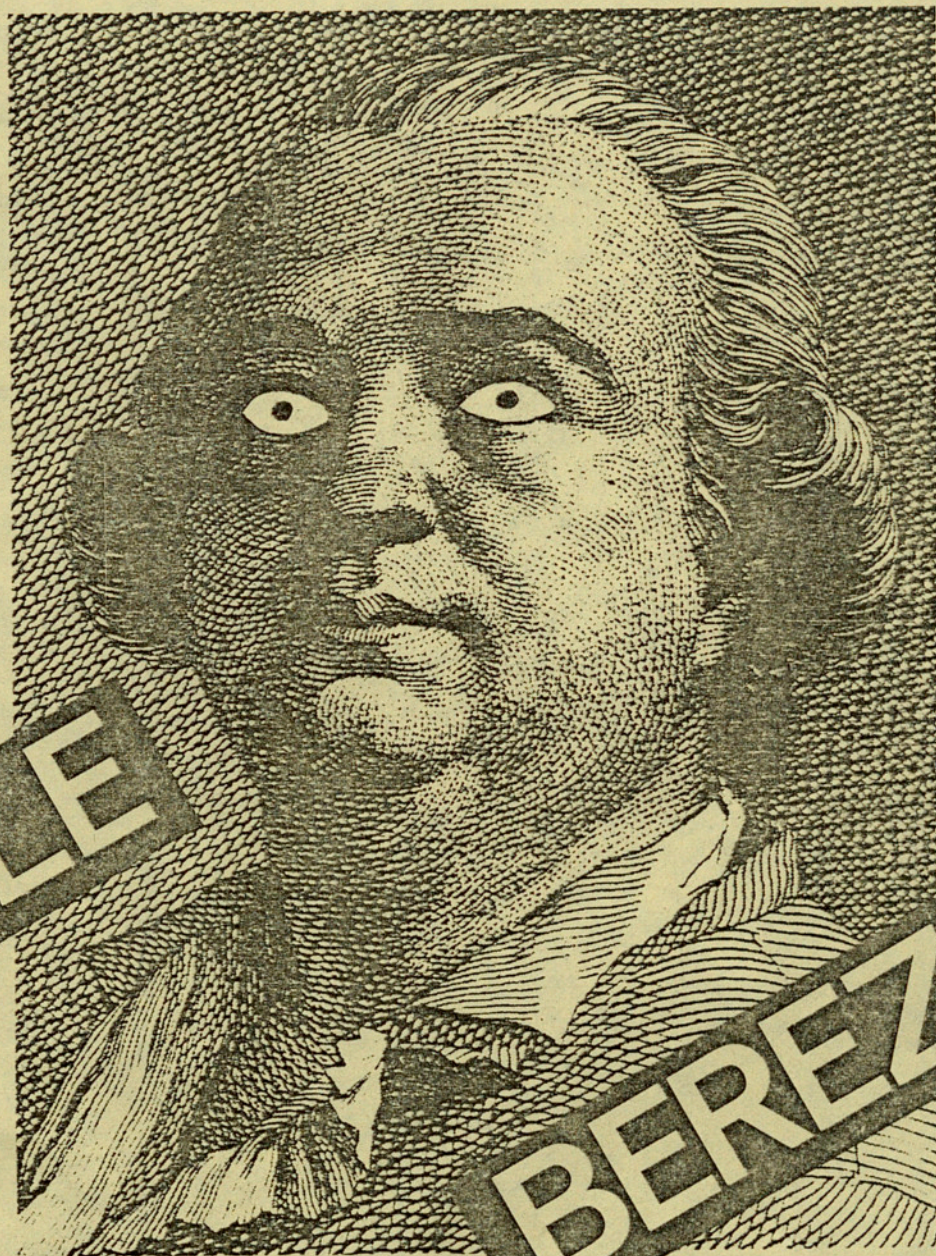

KANDELA

Literatur Sormen Aldizkaria 10.zka.

- JON JUARISTIREKIN HIZKETAN.
- V. HUIDOBROREN POEMAK.
- SAIOAK.

AURKIBIDEA

- SARRERA (4.orr)
- BARNEAN EZKUTATURIKO LARRITASUNA.Xabier Etxaniz (6.orr)
- V.HUIDOBRO (ALTAZOR II.KANTUA).Tere Irastortza (8.orr)
- POTT ETA SUSAREN INGURUAN.Manu Lopez (12.orr)
- J.CORTAZAR (HAINBESTE MAITE DUGU GLENDA).Xabier Etxaniz (14.orr)
- ELKARRIZKETA "J.JUARISTI,POTT-EN ZEREBRO IZKUTUA" Manu L.(17.orr)
- POEMAK. Yulen Arriolabengoa (21.orr)
- /.../ Giussepe Arroyo (23.orr)
- RIHAKU (ESKAILERA BITXIDUNAREN EROSTA).J.Iñaki Lasa (24.orr)
- JAIME SILES (UR MUSIKA).J.Iñaki Lasa (25.orr)
- CARMEN RIERA (ARGAZKI BAT BESTERIK EZ NUEN GORDETZERIK IZAN)
Kandelariok. (26.orr)
- LAU EGUN BERANDUAGO. Tere Irastortza (28.orr)
- EGO HIMENEO. J.Iñaki Lasa (29.orr)
- C.EMILIO FERREIRO (NENO ORFO CON CABALOS AO FONDO)J.Iñaki (33.orr)
- CELSO EMILIO FERREIRO (CREDO) J.Iñaki Lasa (33.orr)
- Literaturaren MONO...Tere Irastortza (35.orr)

Gurekin harremanetan jartzeko:

Kandela - Manu Lopez

Coronacion 9 - 2.esk.

GASTEIZ

SARRERA

Lehenengo KANDELA hura piztu genuenetik, euriak askotan egin du korrika Gasteizko kaleetako harlosen artetik, patxaran tanta asko («ikututxuka-ikututxuka») barneratu zaigu Aliziaren etxean, hitz mordoa pilatu dugu (horrek kafesnea, kortaua besteok, eskatzen dugun bitartean) edozein tabernatako mahai bakar eta ixil baten gainean. Gasteizko kaleak diogu, gaztetzera behartutako hiri zahar honen zain igartuetan egin genuelako topo bostok, eta beraien baitan barneratu ginelako behin batez gure hitzentzat estalpe bat bilatzearren, euriak urtu egiten baitzituen. «Aliziaren etxea» diogu, bere izan delako gure estalpea eta bera izan dugulako, asteen behin, boston lumen hitzjarioaren lekuko. Tabernak, tabernetako mahaiak direlako literaturgile lotsatien hitzak anonimatoan zintzo gorde ditzaketen bakarrak.

Horregaitik dirau pizturik gure KANDELAK, agian zuk itzalirik zela uste bazenuen ere; «KANDELA», literatur taldea sortu zenean piztu zelako eta taldearen lanak, egunero, astero, mantentzen duelako pizturik. Kandelarioon elkar-ikus-hizketek mantentzen dute pizturik KANDELA. Aldizkaria gure nortasun agiria dugu, besterik ez, bagarela adieraztea. Baten poesia komentatuz, bestearen ipuiaren egiturak dituen akatsak azalduz; honen kritika lanarekiko ezakordioa adieraziz, horren itzulpenari aldaera egokiagoak proposatuz... honela sortu zen KANDELA taldea eta honela mantendu nahi dugu, honako poema asko irakurri beharra izaten badugu ere:

ERRESTAURANTEKO KONTUA (edo JATETXEKOA!)

ASADOR ORTZI 8º ANJOZER BERGARA		de		No 000699	
VENTAS		de 198		PIS.ET. 15	
Aperitivos		Suma anterior		1420	
Entrantes		Solomillo		630	
Pinchos variados		Callos			
Ensalada mixta		Morros			
Menestré		Rabo			
Pintos variados		Costilla			
Sopa de pescado		Pollo			
Consomé					
Cocido					
Pachá					
Acasaba asada					
Tortillas					
Ensalada					
Cardo salado					
Pescados					
Almejas a la sanara					
Morrua frita					
Morrua a la galana					
Morrua a la lubera					
Chipirones					
Bevajo					
Bacalao					
Langostinos					
Angulas					
Ajón					
Raja a la americana					
Carnes					
Filetes					
Escalopes					
Escalope especial					
Chuleta de ternera					
Chuleta de buey					
Lomo					
Casa de cerdo					
Cinco					
Langosta					
Chuletillas					
Rebovillo					
Suma y sigue					
1360		560		900	
260		10		5410	
400		10		5420	
635		10		5430	
1420		10		5440	
1420		10		5450	
1420		10		5460	
1420		10		5470	
1420		10		5480	
1420		10		5490	
1420		10		5500	
1420		10		5510	
1420		10		5520	
1420		10		5530	
1420		10		5540	
1420		10		5550	
1420		10		5560	
1420		10		5570	
1420		10		5580	
1420		10		5590	
1420		10		5600	
1420		10		5610	
1420		10		5620	
1420		10		5630	
1420		10		5640	
1420		10		5650	
1420		10		5660	
1420		10		5670	
1420		10		5680	
1420		10		5690	
1420		10		5700	
1420		10		5710	
1420		10		5720	
1420		10		5730	
1420		10		5740	
1420		10		5750	
1420		10		5760	
1420		10		5770	
1420		10		5780	
1420		10		5790	
1420		10		5800	
1420		10		5810	
1420		10		5820	
1420		10		5830	
1420		10		5840	
1420		10		5850	
1420		10		5860	
1420		10		5870	
1420		10		5880	
1420		10		5890	
1420		10		5900	
1420		10		5910	
1420		10		5920	
1420		10		5930	
1420		10		5940	
1420		10		5950	
1420		10		5960	
1420		10		5970	
1420		10		5980	
1420		10		5990	
1420		10		6000	
1420		10		6010	
1420		10		6020	
1420		10		6030	
1420		10		6040	
1420		10		6050	
1420		10		6060	
1420		10		6070	
1420		10		6080	
1420		10		6090	
1420		10		6100	
1420		10		6110	
1420		10		6120	
1420		10		6130	
1420		10		6140	
1420		10		6150	
1420		10		6160	
1420		10		6170	
1420		10		6180	
1420		10		6190	
1420		10		6200	
1420		10		6210	
1420		10		6220	
1420		10		6230	
1420		10		6240	
1420		10		6250	
1420		10		6260	
1420		10		6270	
1420		10		6280	
1420		10		6290	
1420		10		6300	
1420		10		6310	
1420		10		6320	
1420		10		6330	
1420		10		6340	
1420		10		6350	
1420		10		6360	
1420		10		6370	
1420		10		6380	
1420		10		6390	
1420		10		6400	
1420		10		6410	
1420		10		6420	
1420		10		6430	
1420		10		6440	
1420		10		6450	
1420		10		6460	
1420		10		6470	
1420		10		6480	
1420		10		6490	
1420		10		6500	
1420		10		6510	
1420		10		6520	
1420		10		6530	
1420		10		6540	
1420		10		6550	
1420		10		6560	
1420		10		6570	
1420		10		6580	
1420		10		6590	
1420		10		6600	
1420		10		6610	
1420		10		6620	
1420		10		6630	
1420		10		6640	
1420		10		6650	
1420		10		6660	
1420		10		6670	
1420		10		6680	
1420		10		6690	
1420		10		6700	
1420		10		6710	
1420		10		6720	
1420		10		6730	
1420		10		6740	
1420		10		6750	
1420		10		6760	
1420		10		6770	
1420		10		6780	
1420		10		6790	
1420		10		6800	
1420		10		6810	
1420		10		6820	
1420		10		6830	
1420		10		6840	
1420		10		6850	
1420		10		6860	
1420		10		6870	
1420		10		6880	
1420		10		6890	
1420		10		6900	
1420		10		6910	
1420		10		6920	
1420		10		6930	
1420		10		6940	
1420		10		6950	
1420		10		6960	
1420		10		6970	
1420		10		6980	
1420		10		6990	
1420		10		7000	
1420		10		7010	
1420		10		7020	
1420		10		7030	
1420		10		7040	
1420		10		7050	
1420		10		7060	
1420		10		7070	
1420		10		7080	
1420		10		7090	
1420		10		7100	
1420		10		7110	
1420		10		7120	
1420		10		7130	
1420		10		7140	
1420		10		7150	
1420		10		7160	
1420		10		7170	
1420		10		7180	
1420		10		7190	
1420		10		7200	
1420		10		7210	
1420		10		7220	
1420		10		7230	
1420		10		7240	
1420		10		7250	
1420		10		7260	
1420		10		7270	
1420		10		7280	
1420		10		7290	
1420		10		7300	
1420		10		7310	
1420		10		7320	
1420		10		7330	
1420		10		7340	
1420		10		7350	
1420		10		7360	
1420		10		7370	
1420		10		7380	
1420		10		7390	
1420		10		7400	
1420		10		7410	
1420		10		7420	
1420		10		7430	
1420		10		7440	
1420		10		7450	
1420		10		7460	
1420		10		7470	
1420		10		7480	
1420		10		7490	
1420		10		7500	
1420		10		7510	
1420		10		7520	
1420		10		7530	
1420		10		7540	
1420		10		7550	
1420		10		7560	
1420		10		7570	
1420		10		7580	
1420		10		7590	
1420		10		7600	
1420		10		7610	
1420		10		7620	
1420		10		7630	
1420		10		7640	

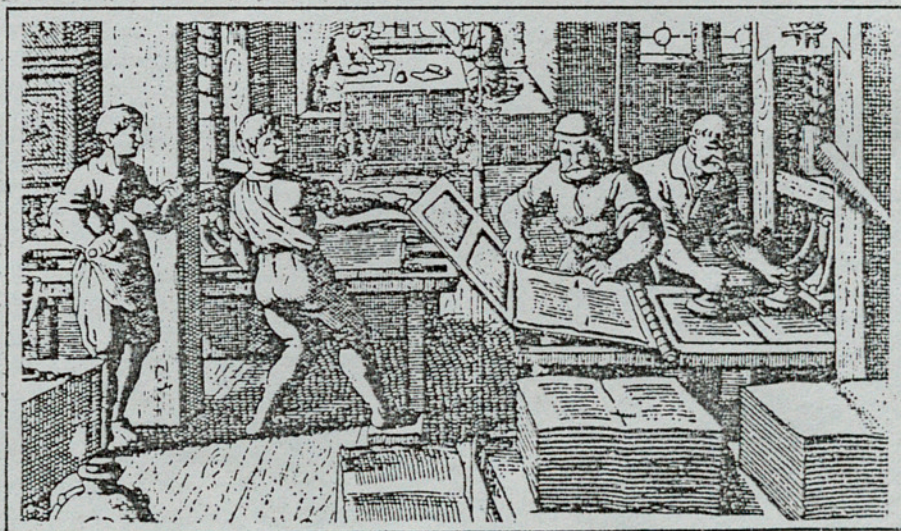
Noizpait gure bilerak eta lanen azterketak burokrazia hutsean eroriko balira, eta taldekide izatea aldizkari baten norbere lanak argitaratzeko aitzaki bilakatuko balitz, esan genezake itzaltzeko ordua iritsi zaiola KANDELARI, guk geuk egingo baitiogu putz. Bestalde, talde bezala daramagun lan dinamika honek badu oinarri ideologiko bat. Oinarri hori literaturaz dugun kontzepzio orokorrean datza. Guretzat literatura ez da automatikoki, indar extralurtarrek edota intraespiritualek bultzaturik sortzen den artea. Argi da, literatura, ona izango bada, arte landu bat izan behar duela. Literatura lantzen duenak, hitzak dituen sapore guztiak dastatuz, letren dantza hamaika aldiz armonizatuz, doinuen koloretasun musikatsuaz joztatuz, azkenean lortuko du « berezko » hori bereganatzea, « musen » jabe egitea. Suposatzen ditugu, hori bai, baldintza hauez gainera, idazlearen literaturarenganako lilura eta bere gogoaren jarrerarik egokiena (edo desegokiena) espresabide honenganako.

Zertan esanik ez, taldean lan egitea aberasgarri gertatzen zaiola gutariko bakoitzari, baina taldean lan egitean ere baditu bere arriskuak. Masa bilakatzea, adibidez. Talde bat masifikatzen denean pluraltasuna galdu egiten da eta ondorenez gauza bi gerta daitezke: literaturazko jarrera erradikalizatzea edo bihotz oneko sasioneritzian erortzea. Horrela, taldea zubi begibakarra bilakatzen da; idazle ezezagunak kaleratzeko plataforma bat, besterik ez.

Eta hain zuzen hori da gure KANDELarentzat nahi ez genukeena. KANDELA ez da itzaliko aldizkariak kaleratzeari utz diezaionean, taldea literaturaren espresio iturrien aztertzaile bezala hil dadinean baizik.

Bitartean, ziur izan, KANDELAK iraungo du pizturik.

KANDELARIOOK

BARNEAN EZKUTATURIKO LARRITASUNA

«...gorputz xikiaren atal guztiak, ikusten zituen berriz ere haren aurpegi-marra finak, haren, ile-motots leporaino eroria, ezti bat ahorako, urrerdidatsu bero bat eskurako, eta haren larru malgu epela hain laztangarria...»

(Ion Mirande)

«Zoritxarrez! irudimenaren solas bat zen hori,soilki,bai baitzekien haren zat ametsa sekula ez zela egintzaren senide izanen...»

(Ion Mirande)

- Está Roberto en casa?
- Aizu, zurekin egon behar dut.
- Gero kontatuko dizut.
- Bale, ordu erdi barru Toban.

Ez dakin nola esango dionan. Oraintxe bertan egon haiz berarekin eta ez dakin. Telefono kabina giblean utzi eta aldapa igotzen hasi haiz. Hutsik zegon, asteburuetakoz gazte multzorik gabe, lasai eta paketsu; heu berriz lasai bazirudin ere kezka tripajanda hago.

Isilik doa kaletik, isilik eta era berean begiak zabal-zabalik dauzkalarik. La Peña Dulceren albotik iragaitean burua bueltatzen du; ohizko eskaparate zaindu eta txukuna datusate bere begi itsuek, «Guztiak jango nituzke» esan zion behin Robertori, orain ordea ez du gozoki bat ere dastatzeko adorerik.

Ertzeko itsuari jaramonik egin gabe dabil. Telefonoa. Robertori atzera deitzea ere bururatu zain; gerorako utzi solasaldia eta orain Floridara joan; baina laster edo berant esan beharko dion.

Gutxitan mintzo zarete gai seriotaz, udan ezagutu zenuten elkar eta istilu gutxi izan dituzue zortzi hilabete hauetan. Maitasunean murgildurik igaro dituzue ordu luzeak, baina heuk, barruan, heure barnean ezkutaturiko larritasuna, kezka eta arazoa azaldu ditun denak batera pake eta lasaitasuna puskatuz.

Maldan behera urrats azkarragoak ematen ditu. Neska gaztea, hogeiren bat urtekoa; jantzi arin eta alaia darama soinean, kolore biziak, bota garaiak, adats luzea, eskuak sakelean eta, eta aurpegia goibel, triste, bekokia simur.

Bikote bat ohe gainean atzanda; biluzik. Kandela ahulak iluntasunaren aurka borrokatzen duen bezala, horrela borrokatzen dute neska-mutilak joko gozo batetan. Musu eta ferekek sorturiko guda-etena amaitu bezain pronto jarraituko dute, bitartean tregoa gozo eta eztiatsua aprobetxatzen da atsedean hartzeko eta baita elkarrenganako nahia berpizteko ere.

- Maite zaitut.
- Baita nik ere, Roberto.
- Zer, bukatuko al dugu gerra luze hau?
- Ni oso gustora nago.
- Amaierarik gabeko musua, mihiak gurutzatuak eta Robertoren eskua Axunen bular titia fereka.
- Nahi zaitut.

Haur batzu zetozen kaletik, jolasean eta elkarrekin hitzetan. Goitik behera aztertzen ditun begirada batez, heu barne-barneko sentimenduak arakatu ditunala iruditzen zain. Pozik zeuden, aurpegi irribarretsua eta begirada gozua, ez ditun hitaz oharu ere, beren leloari jarraiki iragartzen heure albotik. Haur arruntak, esango hukeen atzo, bardo gaur goizean goiz; orain ordea, bitixigile batek bitxiak reitzen dituen moduan berezi ditun heuk kaleko haur hori. Kaleko haurrak, Martxoaren 3an bezala, Dato kalean laster manifestapena pasa eta gero hiruzpalau haur haiek ikus hituen, Menos policia más jornal, 3 de Marzo nosotros no vidamos; gizon-emakume izan nahi zuten haur haiek oihu eta oraingoan hauek haiek bezala betirako gelditu zaiz barruan; bai, barruan gelditu, duela ordu erdi eman dina berria bezala.

Virgen Blancako aulkiak atso eta agurez beterik aurkitzen dira. Jarri berriak dauden loreen bizitasuna zabaltzen dazaz osoan. Usoak han-hemenka dabilta hegan, eta Axunen numento paretik pasatzean begira gelditu zaie.

Arin dabil denbora soberan izan arren. Orain arteko lastasuna, sasilasaitasuna, puskatu da Diputazio kalean sartzean; jendea alde batetik bestera doa erosketak egiten, erakorako bidean, edo Axun bezala, lagunarengana.

Hormetako txartelei jaramonik egiteke, Landazurirua hoia kotxe eta hormaren artean, eta estu sentitzen haiz, lekezka heu baino handiago bailitza. Eztanda egitera dihard globoa sentitzen haiz, sentitzen duk heure baitan eta nigargurea datorkin. Bai, nigargurea datorkin begiak bustitzera helduz; baina oraingoan ere erreprimitu egin haiz. Anaia man zutenean ere nigargurea izan huen, nigargurea eta al

rrua, goizeko lauretan atera deitu eta ohartzeko astirik eman gabe eraman zuten, zinaten, anaia. Orduan eutsi egin hien malkoei, gaur eta orain bezala. Oraingoan berriz, diferentea dun, heu sentitzen haiz kulpable eta biktima.

Roberto baino lehen iritsi da Tobará; eskubira, aulkian eseri ondoren un mosto eskatu dio kamareroari. Taberna nahiko beterik dago, pintxo ugari mostradore gainean eta musika doi-doi entzun daiteke jendearen hots artean. Itsu bat sartu da tabernan eta mostradore erdian kokatu, lagun batek dakar. Berari so dago Axun; zozketa-paperak kontatzen ditu kamareroarekin mintzo den bitartean. Hainbeste pintxo, janari eta jenderen artean ohizko edaria eskatu du, jereza. Dirua dardarka dabilkio poltsikoan. Bere inguruan eskatzen, hitzegiten, solasaldietan ari dira, bera aldiz, bakar-bakarrik. Axunek bere buruarekin parekatzen du itsuarena.

Itsuaren ezkerrean dagoenak zerbait esaten dio eskubian

dagoenari. Aurreko pintxoak ezin aukeratu, edalontzi erdia hustu du trago batez, kalderilaz ordaindu eta lagunak besotik heltzean kaleratzen dira biak batera.

Une batez, une llabur batez bederen, ahanzi du Axunek bere baitako larritasuna, baina orain, bapatean bere oraingo errealitatera itzuliz, itsuarekiko tristura berarekikoa bilakatu zaio.

Eta honela, goibel eta pentsati dagoelarik ikusi du Roberto bere aldamenean eseritzen.

— Eguedion Axun, zer da kontatu behar didazun hori?

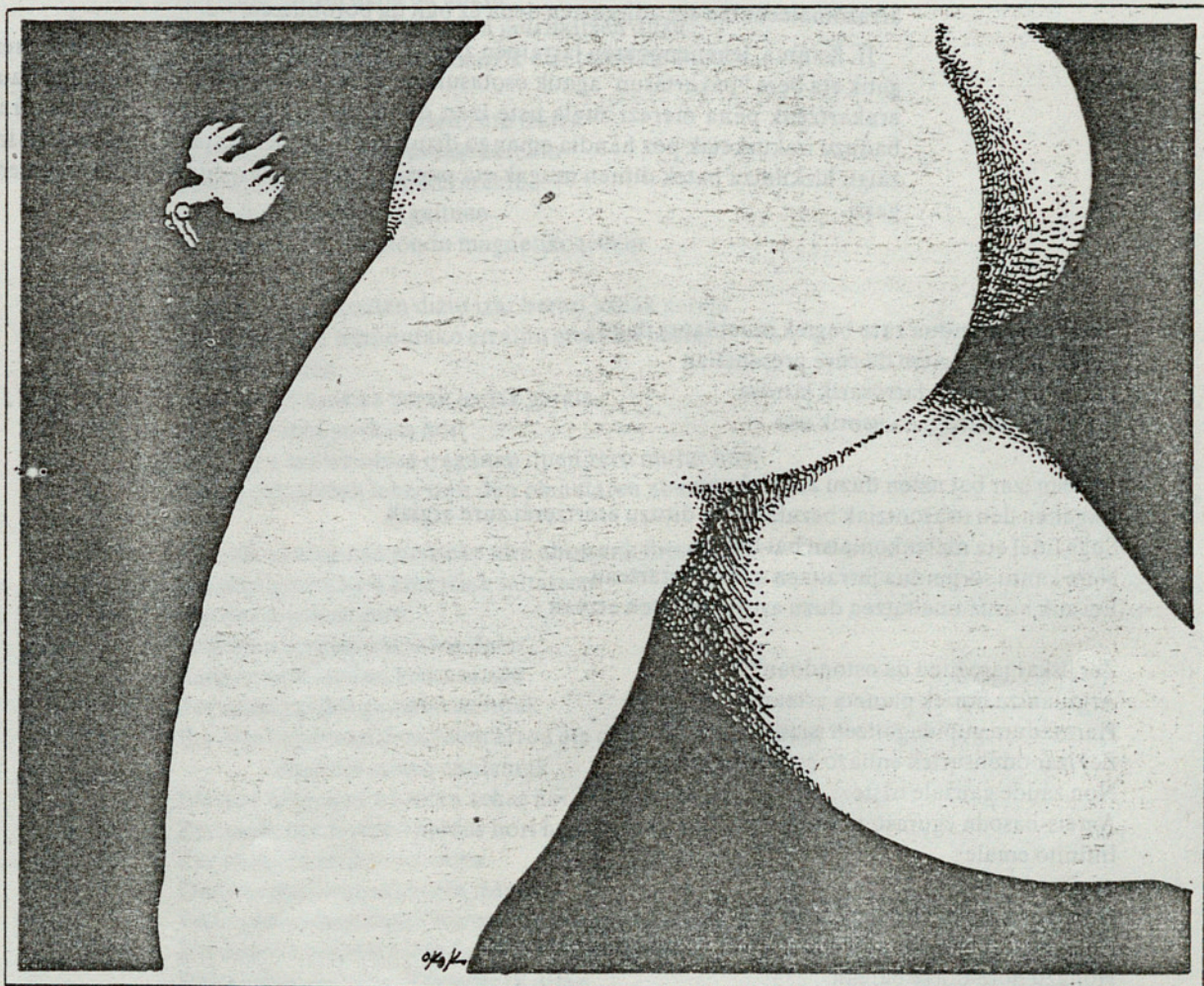
— Gaur goizean sendagilearekin egon naizela.

— Ta?

— Haurdun nago!

— ...

XABIER ETXANIZ

ALTAZOR

II KANTUA

Vicente HUIDOBRO CRUCHAGA (1893-1948) poeta txiletarra, Santiagon jaio zen baina berak bere "Prefacio"an zioenez "Jesukristoren heriotz egunean, hogeita hamairu urtetan jaio" omen zen.

Pierre Reverdyrekin "kreazionismo" a sortu zuen, azken joera poetikoen aintzinako: dadaismo, surrealismo, ultraismoa... Hala ere "poetes maudits" en artean kokatu nahi zuen bere burua eta ez abanguardisten artean.

Gaztelaniaz eta frantsesez, poesia nahiz prosa idatzi ohi zuen.

Agertzen den itzulpena Altazor poemaren II. kantua da. Urteetan zehar Altazor osoaren irakurketa argi baten saioak egin badira ere, oraindik ere ezin esan lortu denik, eta denek bere garrantzia onartzen badute ere ez da errez zergaitik esatea, izan ere zati arrazoinaleenetan ere adierazten dena ez bait da borobiltzen.

II. Kantua, lehenengoaren jarraipen zehatz bezala agertzen ez bada ere, bere meritua-gatik eta bere "bakartasun" agatik osotasunean ezer galtzen ez duelako orrialde hauetara erakartzeak pena merezi zuela uste izan dugu, eta argitarapen orijinala eskura ahal baduzu irakurketak poz handia emango dizulakoan gaude. Bestalde, interesgarri iruditu zaigu hizkuntza batek dituen mugak eta poesi itzulpen batek dituen zailtasunen erakusgarri.

Emakume mundua zure begiek mueblatua dago
Zerua altuago egiten da zure presentzian
Lurra luzatzen da larrosarik larrosa
Eta aidea luzatzen da usorik uso

Joatean izar bat uzten duzu zure lekuan
Iragaiten den itsasontziak bezala uzten dituzu erortzerat zure argiak
Suge fidel eta malenkoniatsu bat bezala
Nere kantu sorgindua jarraitzen zaizun bitartean
Eta zuk burua bueltatzen duzu astroren baten atzean

Zer liskar jaregiten da ostondoan?
Argi-lantza horiek planeta artean
Harmadura gupidagaitzen islada
Zer izar odoliturlek enbazo egiten du bidean?
Non zaude gauzale triste
Amets-basoan egurasten zaren
Infinito emale

Honazu itsaso bakarti artean galdua
gauean txori batengandik erortzen den luma gisa bakarrik
Honazu hotz-dorre batean
Zure ezpain itsastarren oroitzapenak babestua
Zure gogaldi eta adatsen oroitzapenak
Argitsu eta aske mendiko ibaiak bezala
Joango al zinateke itsu izaitera Jainkoak eman eskudun
Berriz itauntzen ditzut

Zure bekainen arkua zabaldua zure begien armetarako
Erasoan hegadun garaile zihurra lore arrotasunarekin
Nire izenean mintzo zaizkizu harri kolpatuak
Nire izenean mintzo zaizkizu zeru gabeko txorien bagak.
Nire izenean mintzo zaizkizu haize gabeko paisaiaren koloreak
Zure memorian lokartua
Nire izenean mintzo zaizu artalde uzkurra
Nire izenan mintzo zaizu latsa desestalia
Abenturari loturiko belar oraindik biziak(*)
Argi eta hodeiertzeko odol abentura
Emendatzen den loreak baino babes gutxiagodun
haize apur bat badabil

Lautadak zure lurrin hauskorpean galtzen dira
galtzen da mundua zure ibilkera ikuskor azpian
Dena bait da artifizio zu agertzean
Zure argi arriskutsuarekin
Armonia xalo neke ta ahazte bagea
barrunrantz arrodutzen den malko osagai
Bildurrearroz eta isiltasunez eraikia
Denbora zalantzerazten duzu
Eta infinitu instintudun zerua
Zugandik urrun dena da hilkor
Hilzoria gauek apaldu lurrera jaurtikitzen duzu
Zure baitan pentsatuak bakarrik du eternitate zapore

Hona hemen iragaiten den zure izarra
Zure itomen urrunen asnasekarekin
Zure keinu eta zure ibilkerarekin
Gau lekuez bereizten gaituen
Agurtzen zaituen ostondo magnetikoarekin

Hala ere oharterazten dizut izar berari josiak garela
Zuhaitz gisara astindutako errainu erraldoi berak
Batetik bestera
Luzatutako musika berak josiak garela
Gaitezen zeru puskata hori
Abentura misteriozua iragaiten duen zeru mutur hori
Amets petaloetan lehertzen den planetaren abentura

Alferrik ahaleginen zinateke nire ahotsetik ihesegiten
Eta nire laudorioen harresiak saltatzen
izar berak josiak gara
Eztarrian erritual sakratua duen
Ilargien erresiñolari lotua zaude
Zer axola zaizkit gauaren zeinuak
Eta nire bularrean dezaketen erroa eta oihartzun funerarioa
argitzen duten enblemak
Eta nire begietara kaosean zehar norabide gabe datozen irla horiek
Zer axola zait lorezko beldur hori hutsartean
Zer axola zait ezeraren izena
Desertu amaiezinezkoaren izena
Edo ordezkatzten duten borondate edo ardurarena
Eta desertu horretan izar bakoitza oasis desio
Edo zantzu eta heriotz banderak diren
Nire nirea den eguratsa dut zure arnasean
Zure begiradaren segurantz sinistezinezkoa bere konstelazio isilpekoarekin
Bere berezko hizkuntza haziarekin
Zure kopeta argitsua Jainkoaren eraztun bat bezala
Ezer baino tinkoago zeruko floran
Aztoratzen den unibertsoaren zirimolorik gabe
Zaldi bat bere errainuagatik zeruan bezala

Berriz itauntzen d̄zut
Joango al zinateke itsu izaitera Jainkoak eman eskudun?

Zure ahots hori dut babes guztiz
Zure baitarik bihotz taupadez ateratzen den ahots hori
Eternitatea jausten den ahots horietan
Eta esfera fosforesznte pusketetan apurtzen da
Zer zitekeen bizia jaio ez bazina?
Hotzez hiltzen ari den mantu gabeko kometa

Liburu ahantzi batetan malko bat bezala kasuitu zintudan
Zeure izen sentikorrarekin lehendik ene bularrean
Hegan doazen uso hotsez eginik zure izena
Zure baitan dakarzu bizi gorenagoen oroimena
Nonbait topatu Jainko batena
Eta zure barrenean zeu zinela oroitzen duzu
Aspaldiko txoria poetaren giltzan

Amets murgildu batetan amets
Lotzen den adatsak eguna dagi
Askatzean adatsak gaua dagi
Bizia oroitzean begiztatzen da
Zure begiak bakarrik bizi dira munduan
Itomen gabeko planeta sistima bakarra
Goietan ankuratzen den azal bare
Sare eta estratagema guztietaz landa
Argi berartekotuaren indarrean
Zure atzean beldur da bizia
Gauza ororen sakontasuna bait zara
Iragaiten zarenean mundua errege gisako bihurtzen da
Malkoak zerutik jausten entzuten dira
Eta arima lokartuan ezabatzen duzu
Bizi izatearen garratza
Bizkarretan arin egiten da ludia
Nire poza haizearen boza zure adatsetan entzutea da
(Hots hori urrutidanik dazagut)
Txalupak kulunkatzean eta ibaiak zuhaitz enborrak errekatzean
Hargizko lanpara zara ekaitzean
Ileak haizez ipurdi
Zure adatsak zeinetara bait doa eguzkia bere ametsik onenen bila
Nire poza munduko ganbaran zuri bakartadean so egitea da
Logureturiko printzesa baten eskua bezala
Usain piano bat gogoraerazten duten zure begiekin
Paroxismo edari bat
Usain emateari uzten ari zaion lore bat
Zure begiek bakartatea hipnotizatzen dute
Hondamendiaren ondoren jiraka darraiaren gurpila bezala

Nire poza dantzuzunean zuri begiratzea da
Ur zolaruntz doan argi izpi hori
Eta liluraturik geratzen zara luzez
Itsasoaren baetik iragandako hainbeste izar
Ez du deusek orduan halako zirrarik
Ez haize eskez ontzi-tantai batek
Ez infinitoa ukituz aeroplanu itsu batek
Ez zintziri baten gainean lo datzan uso demakratuak
Ez ba hego zigilatudun ostadarrak ere
Bertso baten parabola baino ederrago
Arimarik arimara gau zubi batetan luzaturiko parabola

Begiak ipintzen ditudan leku guztietan jaioa
Burua altxaturik
Eta adats guztia lau haizeetara
Mendiko muxal baten irrintzia baino ederrago zara
Bere arima osoari ihes egiten uzten dion itsasontzi baten sirena baino
Lainotartean nor bizirik atera dabilen faroa baino
Udan haizeak zeharkatutako enara baino ederrago zara
Itsas hotsa zara udan
Txunditasunez jositako kale jendetsu baten hotsa zara

Zure begietan dago ene loria
Zure begien apainkeri eta barru dizdiraz
Zure begiradaren iskinarik sentiberenean eseririk nago
Betile mugikaitzen isiltasun estatikoaren azpian
Zure begien zolatik aztikeri bat irteten ari da
Eta ozeano haize batek kizkurtzen ditu zure begininiak

Ez zaio ezer parekatzen zure presentziak uzten duen hazi kondairari
Bizitzera ekarriko duen izar hilaren bila dabilen ahots horri
Zure bozak inperio bat dagi ortzunean
Eta zure baitan aidean eguzkiak esekitzeko asmoz bezala jeikitzen den esku hori
Eta infinitoan munduak idazten diteun begiratzen hori
Eta eternitatean xuxurla entzuteko gurtzen den buru hori
Eta bide lotuen jai den oin hori
Eta eterraren pindarrak oratzera datozen betazal horiek
Eta zure ezpainen branka puzten duen musu hori
Eta irrifarre hori zure biziaren aurrean zutohial bat bezala
Eta zure bularreko mariak zuzentzen dituen sekretu hori
Zure ditien gerizpean lokarturik

Hilko bazina
Izarrak bere lanpara biztuagatik ere
Bidea galduko luteke
Zer litzateke unibertsoa?

HUIDOBRO. «II Canto» in Altazor. Temblor de Cielo. Cátedra. Madrid. 1981. 85-91 or.

(TERE IRASTORTZAK euskaratuta)

EUSKAL LITERATUR ALDIZKARIGINTZAZ: POTT ETA SUSAREN INGURUAN

Jenerala hil baino hilabete eskas batzu lehenago, gerrea osteko euskal literaturaren iparrorratza gorderik zeukan gizonak, Gabriel Arestik, utzi gintuen. Berari bizkarreratu zitzaion lana ez zen batere erreza baina halaz ere aurrera eramaten ari zen poesia sozialaren hildotik, egoera oso konkretu batetan kokaturik

Arestiren heriotzari, denbora gutxi-
ren buruan gertaturiko baldintza poli-
tikoen aldaketa gaineratzen badiogu,
euskal literaturan hutsunea ezezik, na-
hastea sortu zela argi ikus dezakegu.
Aldaketa gehiago izan ziren, haien ar-
tean garrantzizkoa izan zen bat, hots,
momentu honetan argitaletxeek indar-
ra hartzen dute eta enpresa erara has-
ten dira funtzionatzen. Honek inpor-
tanzia handia dauka euskal liburu-
gintzaren normalkuntza kapitalistaren
aldetik.

Desorientatze ideologikoa batetik,
figura aglutinakorren eza bestetik,
Arestiren mitoa birpizteko saialdiak...
Egoera ilun honetan POTT taldea erat-
zen da Bilbon, 1977. an POTT literatur
aldizkariaren lehenengo zenbakia ka-
leratuz. Taldearen hasierako planteam-
enduak argi ikusten ez badira ere, ez
dutela proposatzen, Euskal Herriaren
proiektuari buruzko daturik ez direla
zuzenki ematen esan dezakegu, eta
nabaria da, ordea, espresakera librea-
goak bilatzeko duten joera, hizkera
aruntetik hurbil.

Taldearen bigarren ezaugarria, lite-
ratura ohizko balore moraleen hizkera-
ren eten edo transgresiotzat hartzea
da. Helburu hau betetzeko euskara ba-
tua onartu behar izan dute, araurik ga-
be etenik ez dagoelako.

Hirugarren ezaugarri bezala, Aresti-
ren azken urteetako jarrera kritikoari,
Euskaltzaindiari dagokionean, jarrai-
pena ematen diote.

«...kritikak beti gauza berberak errepi-
kaizen ditu behin eta berriro, no nos
moveran, no nos moveran, junto a
Euskaltzaindia en la Erribera, bai eus-
karari, biba Villasante...» (POTT ban-
daren BRAGA, 5. o.)

Nabaria denez, osagai lehergarrie-
giak berehalako erantzunik ez jasotze-
ko. Ezpata altxatzen duenetako bat Xa-
bier Kintana da «Nazioarteko lpuinak»
bere liburuaren hitzaurrean:

«...Zenbait idazlek, gainera, hori gaz-
teen usarioa dela eta, lexiko barbaro
eta joskera aberranteenak beregana
eta liburuetaratu dituzte haiei literatur
onespen eta kontsakrazioa emanik no-
labait (...) gure Herria hain dependentzi
egoera umiliagarria ekarri duen politi-
ka genozida bera ere ontzat ematen
dute inkontzienteki (...) Tamala da, bai,
oso tamala, oraindik eskribatzen ere
ikasi ez duten batzu idaztera nola au-
sartzen diren ikustea (...) Gure literatu-
rak oraindik funtziorik baldin badu (...) hori
gure jendeagan, obraren mami-a-
zalen interesagatik euskaraz irakurtze-
ko ohitura bultzatu eta zaletasuna sen-
dotzea da (...) Alferrik ditugu estilozko
abanguardismo guztiak helburu horre-
tatik urruntzen gaituztenean, literatur
korrante berrienetan erabat murgildu-
rik badaude ere, hori, zoritxarrez oraino
gure mundua ez baita.» (X. KINTANA.
«Nazioarteko lpuinak». 7, 8, 9, oo.)

Erabat berritzen ari den literatur
kontzepzio horretan, argot hiritar ba-
ten beharra ikusten da, besteak beste:

«...Euskarak ez du presentzia handi-
rik literaturan, eta ondorioz, ez dago
apenas tradizioz alor horretan, esan
nahi da, hizkuntza «birjin» bat dela,
zeina idazleak ia asmatu egin beharra
duen lanean jartzen den bakoitzean...»
(POTT bandaren BRAGA, 6. o.)

Maila honetan ematen den berri-
kuntza izugarria da artikuluetan nahiz
aldizkarian ateratzen duten hiztegit-
xoan. Bernardo Atxagak adierazi due-
nez, honi dagokionean ez da zaila be-
rritzea, oztopo bakarra gizarte presioa
erakunde ofizialetan haragiztuta du-
gularik. Zailagoa da, ordea, komuni-
kazioarako behar diren hainbat eta
hainbat erregistro sortzearen lana. Ho-
rretarako inguruko erderetara jotzen
dute behar duten adierazkortasun
maila lortzeko:

«Buon natale per tutti»

«Luigi Anselmi: figlio di un cane»

Hauexek dira aurki daitezkeen izen-
buruetako batzu. Halaber, gaztela-
niazko artikulua ere onartzen eta
idazten dituzte aldizkarian, beharbada
Kintanak aipatzen zuen egoeragatin
edo agian honegatik:

«Entzun dugunez espainolista hut-
sak dira, eta hori dela eta ia euskara
hutsean iharduko omen dute.» (POTT
bandaren BRAGA, 2. o.)

Gaiei dagokienean, gabezia nabaria
ikusten dute bandakoek: 1975. urte
arte ez zegoen «intertextualidaderik»
euskal literaturan. Hau dela eta gaiek
Euskal Herriatik alde egiten dute beste
tradizio literarioen aberastasunaren
bila. Honela, bandakoengan ingelesez
eta erteuroparren eraginak agertzen
dira.

Jenero desberdinez aritzen dira:
ipuina, poesia, kritika eta itzulpena,
azken honi nahiko garrantzia ematen
diotelarik.

POTT bandakoek sei zenbaki kalera-
tu zituzten 1977 eta 1980 bitartean:
«POTT bandaren berriematea»,
«POTT bandaren blaga», «POTT ban-

daren braga», «POTT bandaren prakka», «POTT bandaren plaga» eta «POTT tropikala».

Kritikaren erantzuna harridura eta ustegabekoa izan zen: POTT klasifikazina zen.

Ez dut uste guzti hori pertsona bakar baten eskutik posible zatekeenik. Ez ditut ia izenik aipatu arrazoi bategatik: lan guzti horren buru ageririk ez baita izan. Bitartekoak mezua baldintzatzen duenez gero, meritua POTT aldizkariarena izan da. Meritu literarioa, inola ez ekonomikoa, dena esan behar.

POTT desagertu eta SUSAREN «boom»ak eman zion jarraipena, neurri batetan, bandakoen lanari. Oraingoan Donostian, letren fakultateko zenbait jende aterata eta bultzatuta. Fakultatearekiko lokarria ahulduz doa eta bigarren zenbakirako apurtu da.

Egoera askoz ere definituagoa da: politikaren arloan, Autonomi Estatutua eman zaio Euskal Herriko hiru probintziari; euskal kulturaren arloan literatur sariketak ugarituz eta sendotuz doaz, Euskal Herriko Unibertsitatea errealtate bat da (nahiz eta tristea), eta liburugintza dexente handitu da, argitaletxeak honen merkaturatzearen jaun eta jabe direlarik.

SUSA, literaturari dagokionean ortodoxoagoa da POTT baino: egituraketa finkoak agertzen dira (elkarriketak, ipuin sarituak). Ortodoxia hori zortzigarren zenbakian apurtzen da nolabait «SUSAbertotikoa» rekin eta 10-11.ean.

SUSAREN literatur moldeak hizkuntzaren lantze sakon batetik ibiltzen bada ere (ipuin borobilduak, itzulpen landuak, e.a.) ezaugarri nagusia da literatura hori sistiman sartuta egotea.

Testuinguru honetan SUSA zirkuitu komertzialetan murgiltzeko plataforma bezala agertzen zaigu:

«Aspergarria da askotan, baina, inguruko jende mordo bat idaztera, edota, beren gauzak argitaratzera bultzatzen dugunean, pozik sentitzen gara SUSA kalean ikusirik». (SUSA 6, 2. o.)

Susakideek beren arteko bilerak egitea zaila delako kezka behin eta berriro azaltzen digute. Aldizkariaren nukleoa bileretan datzala dirudi, eztabaidarik gabe ez dagoela fruiturik, dialektikarik gabe ez dagoela aurrerapenik:

«Presaka eta korrika; bildu nahi eta ezin (...) Ezin patxaran eseri eta, hi, nik hau irakurri diat eta zera iruditu zaidak, esan.» (SUSA 6, 2. o.)

Hamaika ale kaleratu dituzte Susakoek; izenbururik gabe, zenbaturik besterik gabe. Bertan POTTEK eragindako kutsu formalen bat aurki daiteke:

POTTa seme, POTTencia, POTTero / SUSAras, SUSAI Herria, SUSAna

POTTEkoek artikulua sinatzen ez bazituzten ere, SUSAN ia danak agertzen dira sinadurarekin. Anonimatua desagertzen da eta aldizkaria helburu bat baino gehiago bitartekoa da:

«Gero eta indartsuagoak gara; gero eta trebeagoak...Laster nobelak idazteko gai izango gara. Eta ez nobelak bakarrik, baita poesia eta antzerkia ere. Azpiliteratura, ezliteratura, sasiliteratura, eta plastiliteratura ere gure eskuetan eta eskuetako hatzpuntetan irakin daude.» (SUSA 7, 3. o.)

Ez dirudi SUSAKoentzat egoera soziala salagarria denik: bere baitan ez dago eritzi artikulurik. Haien usteak ezagutzeko daukagun bide bakarra «sarrera» izaten da. Hauetako batean haien nahi eta ezina azaltzen da. Behartuta ikusten dituzte beren buruak «eskritore» berriak plazaratzera. Badi-rudi horixe dela oraingo helburua.

Ipuinak dira nagusi SUSAN: ipuin fantastikoak. Zentzu honetan euskal literaturaren gaurko egoeraren islada garbia dugu: poesiaren sasoia joan da eta nobelarentzako pausoa ematen ari da. (7. SUSA ipuin sarituei dedikatua dago).

Elkarriketak ere agertzen dira SUSAN: Krutwig-ekin 1.an, K. Izagirre-rekin 2.ean, J.A. Arrieta-rekin 3.ean, J. Azurmendi-rekin 4.ean, B. Atxaga-rekin 5.ean, P. Sastre-rekin 9.ean eta J. Kortazar-ekin 10-11.ean.

Itzulpenak badu bere lekua. Oso itzulpen landuak eta originalak aurki daitezke.

Literatur kritika artikulua ere badaude, batez ere hasierako zenbakietan.

Inportantea da 7. SUSAN iragartzen den pausoa eta 9.ean burututzat ematen dena:

«Serioa da SUSAK orain eman duen pausoa, SUSA liburu saila argitaratzea

alegia. Hau bai dela serioa. Liburugintzan fenizioak eta judioak nagusi diren herrian poesia eta antzeko bitxikeriak trafikatzeara.» (SUSA 9, 3. o.)

Orain ez dugu dudarik SUSAREN jokatibideaz: argitaletxeen monopolioa apurtu nahiean, abenturarantz abiatu dira: dagoeneko 5 liburu argitaratu dituzte SUSA liburu sailean; beraz SUSAK bide alternatiboa izan nahi du honen aldetik.

Aldizkariak bere betebeharra burutu baldin badu, SUSA aldizkariaren hiltzoriaren aurrean gaude. Hala ere, badaude 10-11.ean SUSA aldizkaria mantenduko delako ezaugarriak. Honetan eta gehiegi sakondu gabe sail berriak dira aipatzekoak (komikia, literatoen hiztegia -POTT antzera), eta batez ere agertzen diren egoera kulturaren kritika zorrotzak.

Gainbegirada honen ondorioz zera esan dezakegu euskal literatur aldizkari-gintzaz: talde lanak aurrerapauso izugarria suposatzen duela literaturaren historian. Literaturaren teoriez eta arazoez aritzeak mota bateko koherentzia ematen dio taldeari, berritzeko ahalmena. Erromantizismotik arrastaka datorkigun literaturaren kontzepzio indibidualista ez dela behar-beharrezkoa erakusten digu talde literarioak. Honetaz, J. Landak «EGIN» egunkarian zera dio:

«...horrezaz gain, iruditzen zait ez dela beste munduko obserbazio-ahalmen izugarri euki behar konturatzeko azken aldi honetan liburuak eragingarri edota erakusgarri izateko ahalmen ia guztia galdu duela (nahiz eta lehen baino irakurle gehiago egon), eta azken bizpahiru urteetan hutsune hori nork betekoa zuen auzi kritikoena izan bada ere, oraingoan badirudi panorama berri bat ikustatu ahal dela errebista literarioen eskutik.» (EGIN, 83 / 12 / 17.an)

Baina Landak ongi esandakoa ez da bakarrik azken bizpahiru urteetan gertatu, askoz ere lehenago baizik.

Jarraipenik izango duela, dudarik ez dago. Literatur aldizkariaren zeregina autonomikoki planteatzea jende askoren eskura dago.

MANU LOPEZ

HAINBESTE MAITE DUGU GLENDA!

GARAI hartan oso zaila zen hura jakitea. Bat zinemara doa, edo antzerkira, eta bere gaua bizitzen du zeremonia bera egin dutenak kontutan hartu gabe, tokia eta ordua aukeratuz, jantzi eta telefonoz deituz eta hamaikagarren edo bostgarren lerroa, itzala eta musika, inoren lurraldea eta denona han non guztiak bait dira inor ez, gizona edo emakumea bere besaulkian, agian hitzen bat atzeraldia eskusatzeko, inork jaso edo enoratzten duen ahopekako komentarioa, ia beti isiltasuna, begiradak isuriak eskena edo pantailan, aldamenekotik ihesi, alde honetakotik. Benetan zaila zen jakitea publizidadea, amairik gabeko iladak, txartelak eta kritikaz gain, hainbeste ginela Glenda maite genuenok.

Hiruzpalau urte eman zituen eta arriskutsua litzateke baieztatzea talde hura Irazusta edo Diana Riverorengandik sortu zela, beraiek ere ez zekiten nola une batetan, zinema ondoren lagunekin hartutako kopa artean, esan ziren edo isildu bapatean elkartasuna sortuko zuten gauzak, zeina gero denok taldea deituko genuen eta gazteenek kluba. Ez zeukan klub baten antzik ere, Glenda Garson maite genuen soilik, eta hori bakarrik nahiko zen miresten zutenetik bereizteko. Beraiek bezala guk ere miresten genuen Glenda, eta baita ere Anouk, Marilina, Annie, Silvana eta zergatik ez Marcello, Yves, Vitorio eta Dirk, baina guk bakarrik maite genuen Glenda, eta taldea horregatik eta hortik definitzen zen, guk bakarrik genekien gauza zen eta bakarrik isilean esaten genien hori, hitzaldietan zehar eta piskanaka beren Glendarekiko maitasuna azaldu zutenei.

Diana eta Irazustarengandik taldea zabalduz joan zen, *Elurraren suaren* urtean seipazazpi bakarrik ginen, *Dotoretasunaren erabilera* estrenatu zutenean, taldea handitu zen eta jasan-ezinik hazten ari zela eta itxurapen snob edo garaiko minkunkeriaren arriskuan geundela sentitu ginen. Hasierakook, Irazusta eta Diana eta bizpahiru gehiagok erabaki genuen sarrera murriztea, ez onartzea inor probarik gabe, whisky eta erudiziozko agertaldietatik disimulatutako azterketa gabe (hain Buenos Airesko, Londresko eta Mexikoko diren gauerdiko azterketa horiek). *Itzuli hauskorren* estrenaldian onartu behar izan genuen, goibelki garaile; asko ginela Glenda maite genuenok. Berraurkitzeak zinemetan, begiradak irteeran, emakumeen galdu antzeko itxura horiek eta gizonen isiltasun mingarriak azaltzen gintuen edozein ezaugarri edo hitz ezkutuk baino hobeto. Iker ezinezko mekanikak eramaten gintuzten erdialdeko kafetegi berara, mahai sakabantuak hurbiltzen hasi ziren, koktel bera eskatzeko ohitura mehea egon zen alderriko guduxka guztia alde batetara uzteko eta azkenik begietara so egiteko, hara non azken pelikulako az-

ken eskenaren Glendaren azken imajina bero bait ze oraindik.

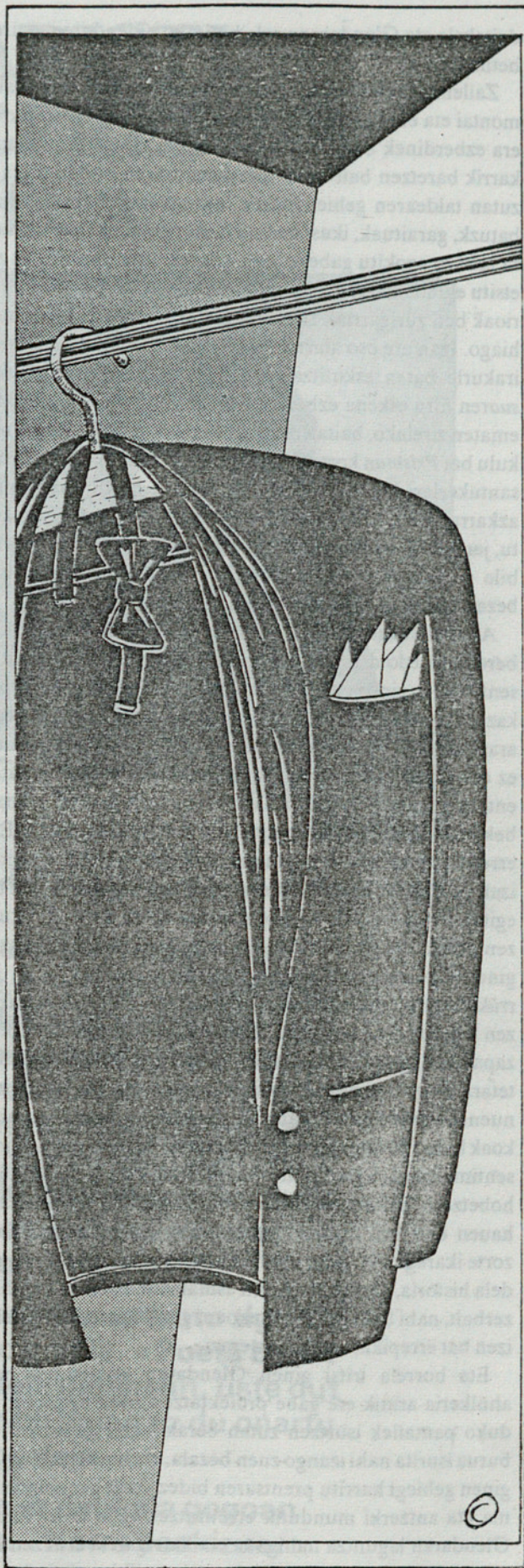
Hogei, hogeitahamar agian, inoiz ez genuen jakin ze izatera iritsi ginen Glendak hilabeteak irauten bait zituenema batetan edo bi edo lau zinemetan batera egon ohi zen, eta gainera izan zen aparteko une hura, noiz eskagertu bait zen *Eldernigarriak* pelikulan asesina gaztea presentatuz eta bere arrakastak dikeak apurtu eta inoiz on ez genituen une bateko berotasunak sortu zituen. Ordu ezagutzen genuen elkar, askok elkarri bisitatzen ge Glendaz mintzatzeko. Hasiera batetik Irazustak sekula es gabeko mandatu taktikoa hartu zuela ematen zuen, eta D Riverok onartzen edo baztertzearen xake joku emea eg zuen, zeinek baieztatzen zigun erabateko jatortasuna, tratuen arriskurik gabe. Elkarre libre bezala hasitakoak naren estrukturaketa hartzen zuen orain, eta hasierako dera arinak, sendo bilakatu ziren, trebukaldiaren eskena *toresetasunaren erabileran*, *Elurraren suaren* bukaerako ez zuna, bigarren eskena erotikoa *Itzuli hauskorretan*. Hain maite genuen Glenda ezin genituela onartu arrotzak, lesa zalapartariak, estetikaren jakintsuak. Eta (inoiz ez dug kingo nola) onartutzak hartu zen ostiraletan erdialde Glendaren pelikularen bat ematean, kafetegira joango gite eta auzo-zinemetako berrestrenaldietan astebete pasatutziko genuela bildu aurretik, denoi behar adina den ematearren; arautegi gogor bat bezala, eginbeharrak h gabe adierazten ziren, ez onartzeak Irazustaren mesprez irribarrea probokatuko zuen edo traizioa eta zigorra salatzituen Diana Riveroren begirada maitekorki ikaragarria.

Sasoi horretan bilerak Glenda bakarrik ziren, bere edo egote ikaragarria gutariko bakoitzean, ez genekien beste edo eragozpenez. Piska-piskanaka isilik, hasieran erru ze batekin, batzu ausartu ziren kritika partzialak botatzera segabea edo etsipena sekuentzi ez hain zoriontsu batz aurrean, ohiturazko edo asmagarrian erotzea. Bagene Glenda ez zela *Zartailuaren* kristaleria ikusgarria edo *Inda jakiten zergatik* pelikularen bukaera une batzuz nahazituzten eroaldien erruduna. Ezagutzen genituen bere zudarien beste lan batzu, trama eta gidioen jatorria, eta er gabeak ginen beraiekin, zeren sentitzen hasi bait gen Glendarekiko maitasuna maila artistikoa baino harunt zihola eta besteek akastun egiten zutenekin bera baki salbatzen zela. Diana izan zen misioaz mintzatzten lehen bere era okerraz egin zuen berarekiko zioena baieztatuz whisky bikoitzaren alaitasunarekin ikusi genuen, irrit astuaren alaitasunarekin, egia zela umilki onartu genuen ezin ginela horretan soilki geratu, zinema eta kafetegia hainbeste maite Glenda.

Orduan ere ez ziren hitz argiak esan, ez genituen behar. Glendaren zorientasuna gutariko bakoitzean hartzen zen kontutan soilik, eta zorientasun hori hobekuntzatik bakarrik etor zitekeen. Bapatean okerrak, gabetasunak jasan-ezin bihurtu zitzaizkigun; ezin genuen onartu *Inoiz ez da jakiten zergatik*ek horrela bukatzea, edo ta *Elurraren suak* poker partidaren eskema hura izatea (non Glendak ez bait zuen parterik hartzen baina Nancy Phillips-en keinu hark eta seme damutuaren onartezinezko iristeak, nolabait goitika batek bezala zikintzen zuten Glenda). Ia beti bezala, Irazustari tokatu zitzaion argi eta garbi definitzea egin beharreko misioa, eta gau hartan etxeratu ginen ezagutu eta onartutako arduragatik zapaldurik bageunde bezala, eta agian begiztatzen hutsik gabeko etorkizunaren zorientasuna, tradizio eta baldar-keriarik gabeko Glendaren zorientasuna.

Taldea berez itxi egin zen, eginbeharrak ez zuen pluraltasun ilunik onartzen. Irazusta mintzatu zen laborategiaz iada Recife de lobos izeneko landetxe batetan jarrita zegoenean. Gogo-berdinez banatu genituen lanak *Itzuli hauskorak* pelikularen kopia guztiak lortu behar genituenon artean, bere erlatiboki akats urriengatik aukeratua izan bait zen. Inori ez zitzaion bururatuko diru arazorik, Irazusta Howard Hughes-en garazkidea izan zen Pichinchako ezta inu mehatzetan, mekanismo guztiz lau batek gure eskuetan jartzen zizkigun behar ziren botere, jetsak eta elkertasunak eta etapak. Ez genuen bulego bat ere izan, Hagar Loss-en konputadorak antolatzen zituen lanak eta etapak. Diana Riveroren esalditik bi hilabetetara laborategia prest zegoen *Itzuli hauskorak* pelikulan txorien sekuentzi alferra aldatzeko Glendari erritmo egoiki eta bere ekintza dramatikoaren zehaztasunak ematen zizkion beste sekuentzi batengatik. Pelikulak urte batzuetan ete bere berraurkezpenak nazioarteko mailan ez zuen inolako ustegaberik sortu: oroimenak depositatzaileekin jolasten du eta onarterazten dizkie bere aldakuntza eta aldaerak, agian Glendak berak ere ez zituen aldaerak somatuko eta bai, hori guztiok somatzen genuelako, kontzientzia bikain baten edertasuna errautsez garbitutako oroimen batekin, nahia bera bezalakoa.

Misioa sosegurik gabe egiten zen, laborategiaren balioa aseguratuta bezain laster *Elurraren sua* eta *Prismaren* erreskatea osatu genuen, beste pelikulak prozesuan sartu ziren Hagar Loss eta laborategiko pertsonalak aurretik esandako erritmo zehatza jarraituz. Zenbait arazo izan genuen *Dotoretasunaren erabilerarekin* emirato petroloetako zenbaitek kopia batzuetatik zeuzkatelako beren gozamen pertsonalarentzat eta maniobra eta laguntza bereziak behar izan ziren lapurtzeko (ez dugu zergatik erabili behar beste hitz bat) eta erabiltzaileak ohartu gabe aldatzeko. Laborategiak hasieran nahiz eta Irazustari ez esan, lortezina uste genuen maila batetan lan egiten zuen; kuriosoki Diana izan zen duda handienak izan zituena baina Irazustak *Inoiz ez da jakiten zergatik* azaldu eta benetako bukaera ikusi genuenean, Glenda Romanoren etxera itzuli beharrean bere kotxea arkaitz zutera zuzentzen ikusi genuen eta uholdean bere erorketa bikain eta beharrezkoarekin suntsitu gintuenean, jakin genuen perfekzioa mundu honetakoa izan

daitekela eta Glendarena zela betirako, Glendarena guretzat betirako.

Zailena, jakina, aldaketak erabakitzea zen, zer erabaki, montai eta erritmoaren aldakuntzak, Glenda sentitzeko gure era ezberdinek borroka gogorrek sortu zituzten, zeintzu bakarrik baretzen bait ziren azterketa luzeen ondoren eta batzutan taldearen gehiengoaren inposaketaz. Baina nahiz eta batuzk, garaituak, ikusi bertsio berria gure ametseetako uestera zeharo egokitu gabeko saminduraz, uste dut inor ez zuela etsitu egindako lanak, hainbeste maite genuen Glenda ondorioak beti zurigarriak zirela, batzutan aurretik uste baino gehiago. Izan ere oso alarma gutxi izan ziren, ohizko *Timeseko* irakurle baten eskutitza bere harridura azalduz *Elurraren* suaren hiru eskena ezberdin gogoratzen zuen orden batetan ematen zirelako, baita ere *La Opinión*eko kritikariaren artikululu bat *Prisman* korte bat eman omen zelako, burokraziaren santukeriari leporatuz. Kasu guztietan hartu ziren erabaki azkarrek ondorio posibleak baztertzeko; ez zuen asko kostatu, jendea hotza da eta ahaztu edo onartzen du edo berriaren bila dabil, zinemaren mundua iheslaria da garaiko historia bezala, Glenda hainbeste maite genuenontzat izan ezik.

Arriskutsuagoak ziren funtsean talde barneko eztabaidak, bereizieria edo diaspora baten arriskua. Inoiz baino batuago sentitzen baginen ere, izan zen gauren bat noiz filosofi politikaz kutsatutako ahotsak altzatu bait ziren, lanaren erdian arazo moralak planteatzen zituztenak, galdetzen zutenak ea ez ote ginen gure buruak ispilu onanisteko soilari batetara entregatzen ari, erotasun barroko bat zizelkatzen zentzugabeki marfilezko betortz batetan edo arroz ale batetan. Ez zen erreza arazoei bizkarra ematea, taldeak bere lana egin ahal izan bait zuen bakarrik bihotz batek edo hegakin batek berea egiten duten bezala, koherentzi ezin hobe bat errimatuz. Ez zen erreza entzutea kritikaren bat gu ihesbidez salatuz, bizi ginen garaiko errealiterako beharrezkoagoak ziren indarrak okertzen genituela susmatzen zuena. Eta hala ta guztiz ez zen beharrezko izan lehen lerroak egindako heresia doi-doi zapaltzea, beren protagonistak ere eragozpen bete-gabe batetara mugatzen ziren, beraiek eta geuk hainbeste maite genuen Glenda guztien gainetik eta zatiketa etiko edo historikoak baino haruntzago zegoela guztiok beti elkartuko gintuen sentimendua, Glendaren bikaintasunak gu eta mundua ere hobetzen zuelaren ziurtasuna. Izan genuen ere kezka huts hauen ondoren filosofo batek oreka berriz ezarri zuelaren zorte ikaragarria; bere ahotik entzuen genuen erdi-lan guztia dela historia, inprimategiaren asmakizuna bezain handia den zerbait, nahi bakar eta barnekoenagatik sortu zela, emakume izen bat errepikatu eta iraun erazi.

Eta horrela iritsi ginen Glendaren imajinaren probak ahulkeria arinik ere gabe proiektatzen ziren egunera; munduko pantalek isurtzen zuten berak —ziur geunden— bere burua isurita nahi izango zuen bezala, eta horregatik agian, ez ginen gehiegi harritu prentsaren bidez jakin genuenean zinema eta antzerki mundutik erretiratzen zela. Gure lanerako Glendaren laguntza nahigabe eta harrigarria ezin zen kointzidentzia bat ezta mirakulu bat ere, soilki zerbaitek onartu

izan zuen, jakin gabe, beregan gure maitasun ezkutua, bere izate barnetik zetorren eman ziezaigun erantzun bakarra, maitasun ekintza hori, zeinak batu egiten bait gintuen azken emaitza batetan, profanoek ausentzia soil bat bezala ulertuko zuten emaitza. Zazpigarren egunaren zorientasuna bizi genuen, atsedena sorkuntzaren ondoren; orain ikus genezakeen Glendaren lan bakoitza errete eta baldarkeriaz beteriko biharraren mehatxu ezkuturik gabe; orain aingeru edo txorien arintasunarekin biltzen ginen, orainaldia oso batetan zeinak eternitate bait zirudien.

Bai, baina poeta batek esan zuen Glendaren zeru beraren pean eternitatea denboraren lanetaz maitemindurik zegoela, eta Dianari tokatu zitzaion jakitea eta berria ematea urtebete beranduago. Ohizko eta gizalegea: Glendak azaltzen du bere itzultzea pantailara, ohizko arrazoiak, esku hutsiko profesionalaren frustrazioa, primeran doakion pertsonaia bat, berehala egingo den pelikula. Inork ez zuen ahaztuko gau hura kafetegian, juxtu-juxtu *Dotoretasunaren erabilera*, erdialdeko zinemetara itzultzen zena, ikusi eta gero. Ia-ia ez zen beharrezko izan Irazustak esan zezala denok bizi genuena injustitzi eta bihurkeriako txu latza bezala. Hainbeste maite genuen Glenda gure adoragabeziak ez zuela hartzen, zer erru zeukan berak aktorea eta Glenda izateaz, horrorea makina apurtuan zegoen, zifren eta liluren eta Oscarren errealitatean zatidura maltzurra bezala hain gogorki lortutako gure zeru esferara sartzen. Dianak Irazustaren besoan eskua jarri eta esan zuenean: «Bai, egiteko gelditzen den bakarra da», denon izenean hitzegiten zuen kontsultatu beharrik gabe. Inoiz ez zuen taldeak horren indar izugarririk izan, inoiz ez zuen behar izan horren hitz gutxi martxan jartzeko. Lur jota sakabanatu ginen, aldeztu aurretik gutariko batek bakarrik jakingo zuen data batetan zer gertatuko zen bizitzen genuela. Ziur geunden ez ginela gehiagotan elkartuko kafetegian, bakoitzak gordeko zuela orain gure erreinuaren perfetasun bakartia. Bagenekien Irazustak egingo zuela behar zena, ezer ez hain sinplea bera bezalako batentzat. Ez ginen agurtu ere ohi bezala, noizbait zinema ta gero, *Itzuli hauskorrek* edo *Zartailuaren* gau batetan, elkartuko ginela ziurtasun arinez. Bizkar ematen bat izan zen, beranduegi zela aitzakitzea, joan behar zela; sakabanaturik irten ginen, guztia bukatu arte nork bere nahia ahaztea aldean zeramala, eta jakiten ez zela horrela, oraindik falta zitzaigula goizen batetan egunkaria ireki eta berria irakurtzea, harridura profesionalaren esaldi leloak. Inoiz ez genuen inorekin hitzegingo horretaz, ihes egingo genioke elkarri kortesiaz zinema edo kalean; taldearen zintzotasuna gordetzeko modu bakarra zen, lan bukatuaren isiltasuna gordetzeko modua. Hainbeste maite genuen Glenda azken perfektasun bortxaezina eskaini geniola. Bera altzatu genuen goragune ukiezinean, gordeko genuen erorketarik, bere fideñel jarrai zezaketen adoratzen beldurrik gabe; gurutze batetik ez da bizirik jaisten.

(JULIO CORTAZAR)

(XABIER ETXANIZEk euskaratuta)

JON JUARISTI, POTT-EN ZEREBRO IZKUTUA

Bazirudien Babelgo dorrean gora ari ginela: frantsesez, euskaraz, inglesezt, gaztelaniaz mintzatzen baitzen eskailerak gora gindoazela topatu genuen jendea. Horixe da Jon Juaristiri atsegin zaiona, geroago jakingo genuenez. Bere despatxora iritsi eta (ba ez, ez dut «grabadora martxan jarri genuela» esango) hasieran urduri samar antzematen zen gizona, Aresti parafraseatuz Kristoren edadea duen hori, hasi zen mintzaira lasai eta zehatzez, eskatzen genion guztia kontatzen.

Onartzen ez badu ere, zenbaitek aurreratu zigun erudito baten aurrean egongo ginela. «Poeta batek bere poesia idearik gabekoa dela dioenean, uste dut beti tranpa bat dela»; horregatik agian ez du onartu nahi polemikoa dela.

Edatea gustatzen zaiola eta ez daukala gogoan polemika sortzeko nahirik... Horra doakizue.

KANDELA: Zure izena ez da oso entzuna, zenbait jenderen artean behintzat. Zeintzu dira zure erlazioak Euskal Herriko literaturarekin?

JON JUARISTI: Hasi nintzen euskeraz idazten duela hamabost urte Anaitasunan; gero Arestiren poema guztien edizioa prestatu dut 1976.ean. Urte berean lan kritiko bat atera nuen Lur-en euskararen apologistei buruz, euskararen ideologiaz; hurrengo urtean POTT fundatu nuen Bernardo Atxaga eta Ruper Ordorika-rekin batera eta geroztik hona gauza gutxi egin dut; zerbait ahozko literaturari buruz baina beti kanpoko kongresoetan eta abar; azken urte honetan Elliot-en itzulpenak prestatu ditut.

KANDELA: Zein da zure formakuntza?

JON JUARISTI: Oso normala; hasi nintzen filosofia ikasten Sevilla-n; gero Deustun amaitu nuen era desmadratu batez, atxilotu ninduten, gero expedientatu ninduten eta por libre amaitu nuen karrera. Madrilen egon naiz lan egiten Menendez Pidal Seminarioan ahozko literatura ikasten. Bestalde konsideratzen naiz autodidakta bat eta beste arlo batzutan ere interesatu naiz.

KANDELA: Zertan datza zure lana fakultatean?

JON JUARISTI: Klaseak ematea, noski, eta horretaz aparte, orain dela lau urte Antonio Cid-ek eta biok fundatu genuen Maria Goiri mintegia; eta lau urte hauetan ni geratu naiz arduraduna bezala. Orduan astero eman ditut seminario batzuk semiotikari buruz, gero inkesta batzuk zuzendu ditut ere...hortik aparte ez dakit zelan defini daitekeen hemen egiten dudan lana; nahi baduzue monitor gisa edo nago.

KANDELA: Zer iruditzen zaizu bide instituzionala, fakultatea, literaturari serioz ekiteko?

JON JUARISTI: Nik susmatzen dut Euskal Filologian nahiko bazterturik dagoela literatura, baina ez bakarrik fakultate honetan baizik eta Euskal Herri osoan, hau da, badirudi mesfidantza dagoela sektore ofizialetan euskal literaturari so eginik, nire ustez pentsatzen baita euskal literaturak ez duela balore handirik linguistikoaz

aparte. Fakultate honetan panlinguismo bat nabaritzen da; ez dinot hau balore judizio bat egiteko, uste dut argi ta garbi dagoela hemen literatura ikusmira linguistikotik ikusi dela. Gero hemen departameto bakoitza irla bat da eta ez dago soberazko harremanik filologia eta literatura departametoen artean. Iniziatiba pribaturik ez balego, literaturaz arduratzea oso gauza zaila litzateke. Eta ari naiz duela urte batzuk sortu zen literatur talle-rraz, gero ahuldu zen eta azkenean hil dala dirudi.

KANDELA: Nola definitzen duzu zeure burua Euskal Herriko kulturaren barruan?

JON JUARISTI: Batez ere irakaslea naiz, beraz dakidan gauza eskasa irakasten saiatzen naiz; frankotiradore bat konsideratzen naiz. Proiektu berriak sortzen dira baina oso sakabana-tuak, ez dago proiektu irmo bat.

KANDELA: Heterodoxia antzeko batean zabiltzala ematen du; gizon polemikoa zara, adibidez. Salamancan egindako deklarazioak edo orain dela gutxi «Zurgai»-n atera duzun sonetoa...

JON JUARISTI: Metodologia bat daukat, noski, lan egiteko eta gero ez diot inori beligerantziarik eman nahi, argi eta garbi dago. Nire eritzia eskatu didatenean ba, inolako prolemarik gabe eman dut, oztoporik gabe... Salamancan literaturari buruz mintzatzen egon ginen eta oso aspergarria izan zen montaje hura; periodikoan agertu dana gaizki dago, nik esan nuena izan zen monolingüismo bat hala Katalunian, hala Galizian, Euskadin, ba momentu honetan benetako genozidioa izango litzatekela. Gainera uste dut hori oso zentzuzkoa dela, mendebaldean behintzat irakaskuntza monolingüe batek inpass edo kale itsu batera garamatza, hori dudarik gabe. Nere ustez mendebaldeko gizartea gizarte plurilingüe da eta berea baino beste hizkuntzarik ez dakjen batek ez dauka etorkizunik, etorkizun kulturalik behintzat.

Gero egunkariak esan zuen nik esan nuela ba, autonomiek beren terriorien prozesu kulturala eramaten badutela desastre bat litzatekela... nik ez nuen holakorik esan, nik esan nuena izan zen Diputazioek zuzentzen badutela orduan bai litzatekela desastrea. Zerbait gorrotatzen badut, hori «provincianismo»a da.

«Zurgai»n dagoen sonetoa konposatu nuen ze Durangoko azokan Txillardegia eta J. San Martín Arestiri buruz hitz egiten hasi zirenean ematen baitzuen bizitza barkatzen ari zitzaizkiola. G. Aresti euskaldun berria zen eta bere euskalduntasuna zalantzatan jartzea iruditzen zait ba, sonetoan esaten dudanez «ingrato»a. Dena dela soneto hori lupaz irakurri behar da, «boutade» edo desahogo bat izan zen. Harrigarria da horrelako gauza ximple batek oihartzun hori jasotzea. Hori Euskal Herrian bakarrik gertatzen da; hemen holako txorrada idatzi eta haserretzen da jendea. Baina gratifikantea da zeren frogatzen bait du literaturaren inportantea dela.

KANDELA: Nola ulertzen duzu idazlearen konpromezua?

JON JUARISTI: Idazlearen konpro-

mezua bere idazkera propioarekiko konpromezu bezala ikusten dut. Konpromezu soziala ez da planteatu behar idazkeraren konpromezu bat balitz bezala baizik eta norberaren konpromezu bezala. Ez dira nahastu behar. Adibidez ezkerreko kritika batek Borges kondenatzen du zeren Borges denboraren edo historiaren konzeptioa ziklikoa baita eta kritika horren barruan laudatzen da Carpentierren kasua, zeren bere bizitza konprometitu izan baita. Baina Carpentierren nobeletan denboraren konzeptio zikliko hori agertzen da Borges antzera.

Nik holan entenditzen dut konpromezua: konpromezu soziala, politika mailan, eta literatur mailan norberaren idazkerarekin eta ez gizartearekin. Nik izkribatzean ez dut gizartea ahazten baina problemak beste maila batetan funtsionatzen du: nik noski, ez noa manifestu fazixta bat egitera, baina ezta ere manifestu komunista.

KANDELA: Nola hautsi behar da, zure ustez, gizartearekiko konpromisua hori?

JON JUARISTI: Nik idazten dudanean da zerbait esan behar dudala, zeren zerbait azaltzea gustatuko litzaidekeen eta ez beste arrazoi bategatik. Ziniko jarrita, esango nuke izkribatzen dudala ligatzeko, hau da,

maite edo gorrota nazaten; batek badauka bere Jaimitoren bokazioa.

«Zurgai»n agertzen den Arestiren testu batetan planteatzen da konpromisua era erratu batez. Arestiren kasoan konprenigarria zen zeren Aresti poeta organiko baitzen baina herri baten poeta organikoa eta ez partidu batena.

KANDELA: Organikotasun hori «Pott»ekin batera apurtu zen?

JON JUARISTI: Ez, Pott izan zen sintoma bat baina ez benetako agentea. «Pott»en hiru urtetan organikotasun hori ezinezkoa zen. Arestiren garaian bazegoen organikotasun politikoa, antifrankista. Geroztik euskal gizartea zatikatu eta fragmentatu denean organikotasun horren posibilitatea galdu da.

Ez dakit nork egin duen Athletic-en himnoa, hori bai izango litzateke idazle organiko bat zeren badirudi orain Athletic fenomeno orokorra dela. Bere intelektual organikoak sortezaz baldin baditu, hortan bai, organikotasuna legoke. Baina beste kasutan ez.

KANDELA: Zer publikatu duzu?

JON JUARISTI: Batez ere aldizkari akademikoetan idatzi dut. Gero «Euskararen ideologiak» estudioa; poema batzu L.H. Altunarekin; poesia asko publikatu dut erdaraz aldizkari askotan, ...

KANDELA: Zeintzu dira zure iturriak poeta bezala?

JON JUARISTI: Askok, Elliot, Graves, poesia inglesa orokorrean; italiar noak ere: Ungaretti, Pasolini. Españako poesia ez zait gehiegi gustatzen baina bi izen salbatuko ditut: Jaime Gil de Biedma eta Antonio Colinas. Poesia asko irakurri dut eta egia esan poesia da sedimentu baten ondorioa eta ez influentzia konkretu baten ondorioa, hau da, idazten dudanean ez dakit zer influentziak jarraitu ditudan. Euskal poesian nire maisuak G. Aresti eta B. Atxaga izan dira. Gero badago belaunaldi galdua, asko gustatzen zaidana, Mikel Lasa, Arantxa Urretavizcaya, Ibon Sarasola. Egia esan, azken poesia ez dut ezagutzen Sarrionaindia, Maripi Solbes eta T. Irastortza kenduta.

KANDELA: Zeren isladatzea da poesia?

JON JUARISTI: Ideiak isladatzen ditu eta batzutan sentimenduak ere; niri gehien gustatzen zaidana ideiak isladatzen dituen da. Antirromantikoa naiz. Nik poesia ezagumenduen bide bat dela uste dut, hau da, pentatzeko bide bat, intuizioak eukiteko bide bat; beraz, gehien gustatzen zaidan poesia intelektual da baina noski, balore estetiko asko izan ditzake.

KANDELA: Orduan ez duzu uste poesia estetiko hutsa dagoenik?

JON JUARISTI: Poeta batek bere poesia ideiarik gabekoa dela dioenean, pentsatu dut beti tranpa bat dela, zenbait ideia egongo da beti eta ideiarik ez duela esaten duenean nik pentsatzen dut ideiak txarrak dituela.

KANDELA: Poesia itzultzea zer punturaino da zilegi?

JON JUARISTI: Arestik badu erdal poema bat: «La poesia no se encierra en las molduras de un idioma/ es como el condor que se asoma/ tras cada monte, en cada tierra.» nik uste dut hori Huidobroren omenaldi bat zela ze Huidobrok holako zerbait idatzi zuen baita ere, hau da, poesia ez datzala hizkuntza baten moldetan baizik eta poesia dela itzul daitekeena, edozein poema. Neu ez nago oso konforme honekin baina poema bat itzultzen denean, poema hori berridazten da, hau da, Arestiren «Lau kuartetoak» ez dira Elliotenak. Zer gelditzen da Arestiren poeman Ellioten poematik? Agian topikoak bakarrik.

KANDELA: Zer dago faltan eta zer sobran euskal literaturan?

JON JUARISTI: Kritika falta dudarik gabe, baina euskal filologian kritika ikasten denez gero urte gutxitan konponduko da.

Euskal kulturaren nobela bat falta da, hau da, mende honetako generorik inportanteena nobela da eta euskal nobelak ez dira kanpoan egiten direnekin konparagarriak.

Teatro falta; dagoena ez da errepresentatu. Euskal kulturari begira informatika, zinea eta abar.

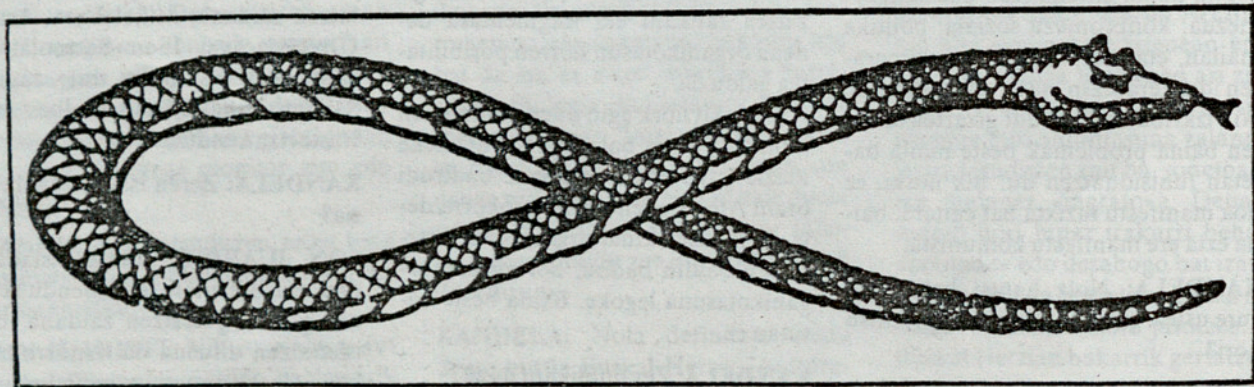
Euskal herrian faltatu dena, Unibertsitatea, badaukagu. Orain arte kultura subalternoa izan dugu. Ez dugu ondo ezagutzen. Nire belaunaldian irakurtzen ziren klasikoak literarioki. Faltza zaigu orain arte tradizio klaskiko bat, europeoa. Tradizio hori existitzen da baina ez da ezagutu. Pastoraletan dago. Pastoralak dira Europako leien da geografikoak, klasikoak, karolingioak, e.a., baina jendeak ezin ditzake gaiak ezagutu argitaratu gabe daudelako. Pariseko Biblioteca Nazionalean batzu, beste batzu Maulen, ...

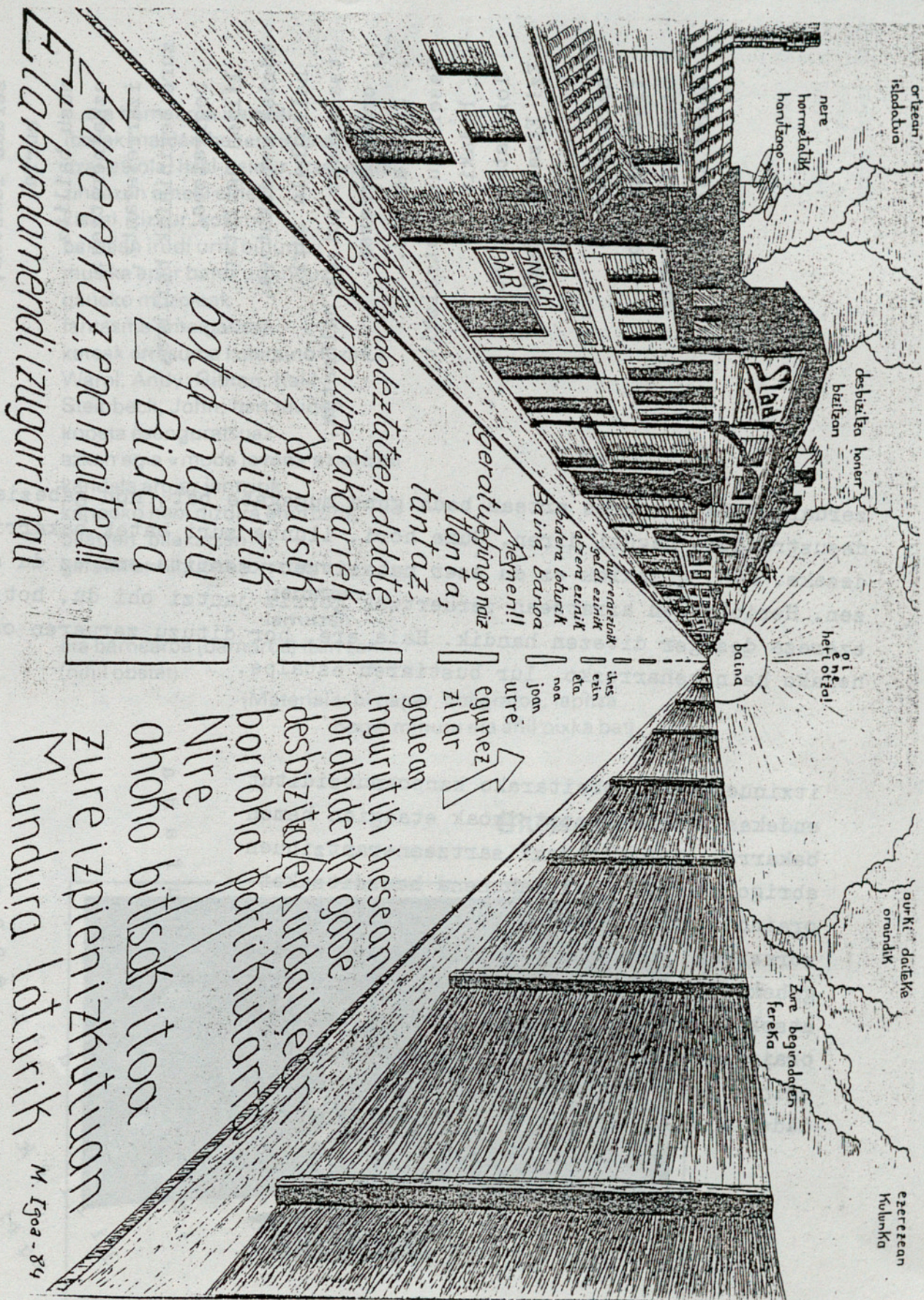
Faltatzen zaigu literatura kosmopolita bat: salbuespenak badaude: Atxaga, Urretavizcaya eta Saizarbitoria. Sarrionaindiaren testotan agertzen dena kosmopolitismo faltsoa da, problema objetibo bategatik, gartzelan dagoelako. Kosmopolitismo hori ez da influentzia bat bereganatzea baizik eta influentzia horren egiazko korrelatoa ezagutzea: bidaiak egitea, jendea ezagutzea, holako esperientzia bat eukitea. Hori espagnol literaturan ere gertatzen da.

Gabezia hori nabaritzen da egiten diren euskal itzulpenetan: gehienak gaztelaniatik egiten dira. Adibidez X. Garmendiak García Márquez itzuli du. Ondo dago ariketa literario bezala baina funtsionaltasunik ez du. Euskaldun batek gaztelaniaz irakur dezake García Márquez baina ez du irakurriko Peter Hankeren azken nobela itzultzen ez bada. Benetako itzulpen politika eukiteko, gaztelaniaz itzultzen ez diren nobelak, poemak, eta abar itzuli beharko lirateke.

Luze mintzatu zitzaigun Jon Juaristi bere bizitzaren gorabeherak kontatzen. Irakurri duzuen esan zigunaren zati bat besterik ez da; gero... klaserara joan behar zuela. Hau da joan baino lehen eman zigun aholkua: «idatzi nahi baldin baduzue ez sartu Unibertsitatean. Egokiena Instituto bat litzateke...»

MANU LOPEZ

Beti
 izan dut gogoko
 zernan idaztea,
 euria,
 musu bailitz,
 ezpaineratzea;
 izarretarantz,
 zure begininiak bailira,
 begiratzea;
 lilien egaletan
 odeiak zeharkatzea,
 haizoihala zuri,
 itsasoetako putzek bultzatua,
 ortzadarraren
 ateetarantz.
 Haserretuko zatzaizkit,
 badakit,
 lore atxilotu hori.
 Ez! Etzazu aldegin!
 Oi,
 nere zeruko
 tinte azul hori,
 etzazu nere zerna
 apuri! Ez!...

zeruaren eta lurraren artean bada gune mugagabe bat, non gabezia eta desustraidura nagusi diren. Gune hori, ilunbe zuri batek bakarrik bete dezake. Han, gizakiak ez du ezer nabaritzen; sentitu ere ez du sentitzen. Heriotzaren arratsean zeruertzak gorritz jantzi ohi du, hotza eta ezereza desager ditezten handik. Hala ere, hor dituzu zeruaren osotasunerako hain beharrezko, lur bustiaren estalpe.

itxinuenateanerebaitarako kanpoanutziditut
 endekasilaboaketazortzikoak etaagian hemen
 bakarrik izannaitekeni sartzeanerantzinuen
 abrigozaharbat bizitzahonena hausditzaket
 oraindik nereingurukohormarenadrilloak lur
 zornetsuaz elkarrengaineanitsatsiak kupida
 gabekierretzennauazpikolurhonek hasieran
 atsekabetunintzen geroizugarrisofaritunuen
 orain sofritzendutsinpleki bearbadanegar
 eginen dut bainaahiagodutisilikegon bakar
 dadeisilaklagunnaitzake entzuten kanpoko

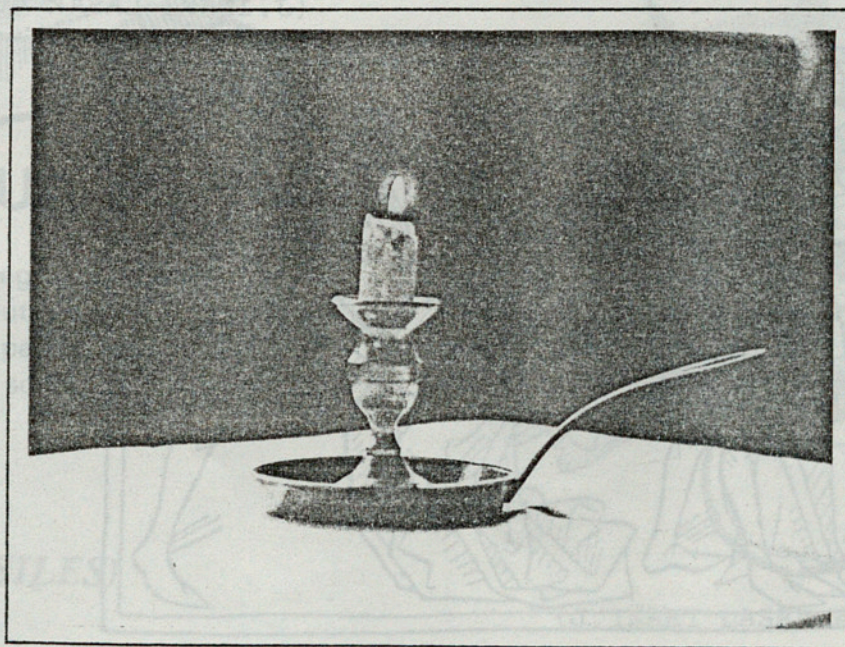
a p a f n q
 n e r e z i a
 a z z a x
 n e o l i s o r e a i d
 e r e d s e t u n d n a n d i l l i
 a z z a x
 n e o l i s o r e a i d
 e r e d s e t u n d n a n d i l l i
 a z z a x
 n e o l i s o r e a i d
 e r e d s e t u n d n a n d i l l i

/.../

...eta barnearoa izan zen
itzalak maldan behera irristakor
itzal-etxola, itzal-beldur, itzal-ni neu
zihoazen emeki emeki
kiskal, kizkur, koxkor
barnean irudi urtu bihurtuz
musika apur batez urdinduz
gaueko mozoloak
fantasma amaigabeak
kateak erresuma ixileraino luzatuz
Warol, Andy; Gibran, Kalil
Steinbeck, John; han zeuden
kopeta esanguratsuaz
azken egia «moda joven» aztertzen
kandela argiaz jantzirik
kanpoko neoi dizdira ehortzirik
bilatzen, bilakatzen
garaun anbiguoak jorratzen
izorratzen
larrutzen
eta barnearoa (barnaroa) izan zen...
(nihil obstat)

(Materiala: bi paper, boligrafoa, lapitza
hogei minutu eta añil pixka bat)

Giussepe Arroyo

ESKAILERA BITXIDUNAREN EROSTA

Maila bitxiztatuak ia xuri ihintzagaiti,
hain da berandu ezen gasazko galtzerdiak urasten dizkidan
kristalezko gortinaren pean
eta ilargia nabaitzen dut udazken gardenaren gaindi.

Rihaku

OHARRA: Eskailera bitxiduna, beraz palazioa. Erosta, beraz badago zertaz arrenkura. Gasazko galtzerdiak, beraz gorteko dama bat eta ez neskamea arrenkuratzen dena. Udazken gardenena, beraz «el»ek ez dauka aitzakirik eguraldia dela eta. «Ella» ere goiz heldu da, zeren ihintzak ez duen mailak zuritu soilik, baizik eta bere galtzerdiak urastu ere. Poema, bereziki apreziatua da zeren «ella»k ez bait du destei-na zuzenik esaten.

OHARRA: Mori eta Ariga japoniarren laguntzarekin, Ernest Fenollosak egindako Li Po-ren obraren itzulpenean oinarriturik, Ezra Pound-ek ingeleserazko orijinala idatzi zuen. Ricardo Silva Santestebanek gaztelenerazko bertsinoa eman zuen handik eta hura aprobetxatuz oraingo hau nik.

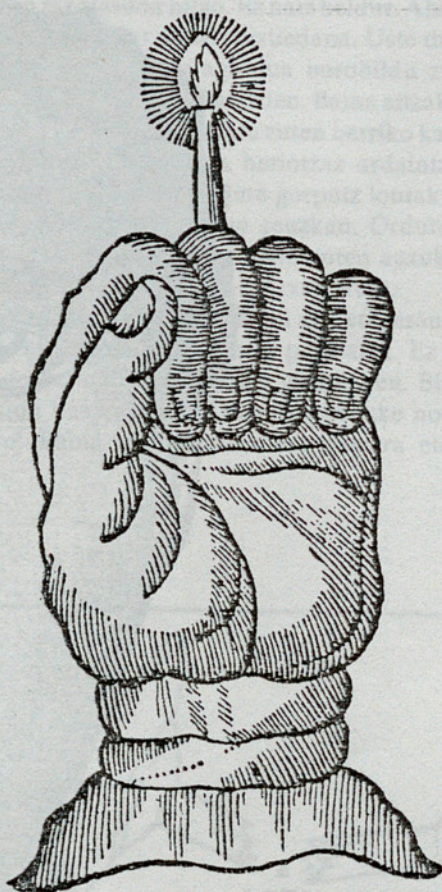
(J. IÑAKI LASAK euskaratuta)

UR MUSIKA

INTROITO

Ez zen bere ahotsa, ezta bere gorputza ere.
Bere musika zen
gero eta geldiago, haren ahotseraino
hasten zuena iragaiten geldoago.

ISPILUA

Zure ispilu begi urdinez betea
begiratzen dut.
Argiak harrapatzen ditu.
Oihartzunak soilik
bete dezake
itzalez
kristala.

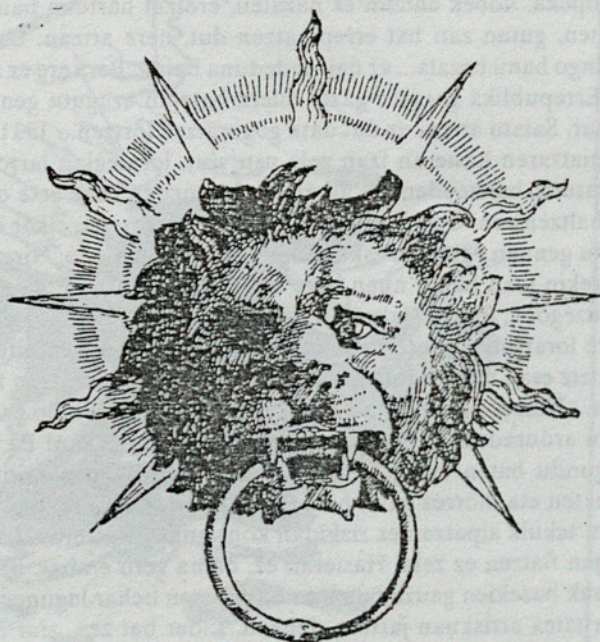
(JAIME SILES)

UR MUSIKA

Espazioa
—espaziopean—
uraren forma da
Chantillyan.

Ez zu, ezta zure memoria ere.
Izena bakarrik
zure hizkuntzak
zure isiltasunean idazten duena:

sinuetatik haruntzagoko
urezko hizkuntza.

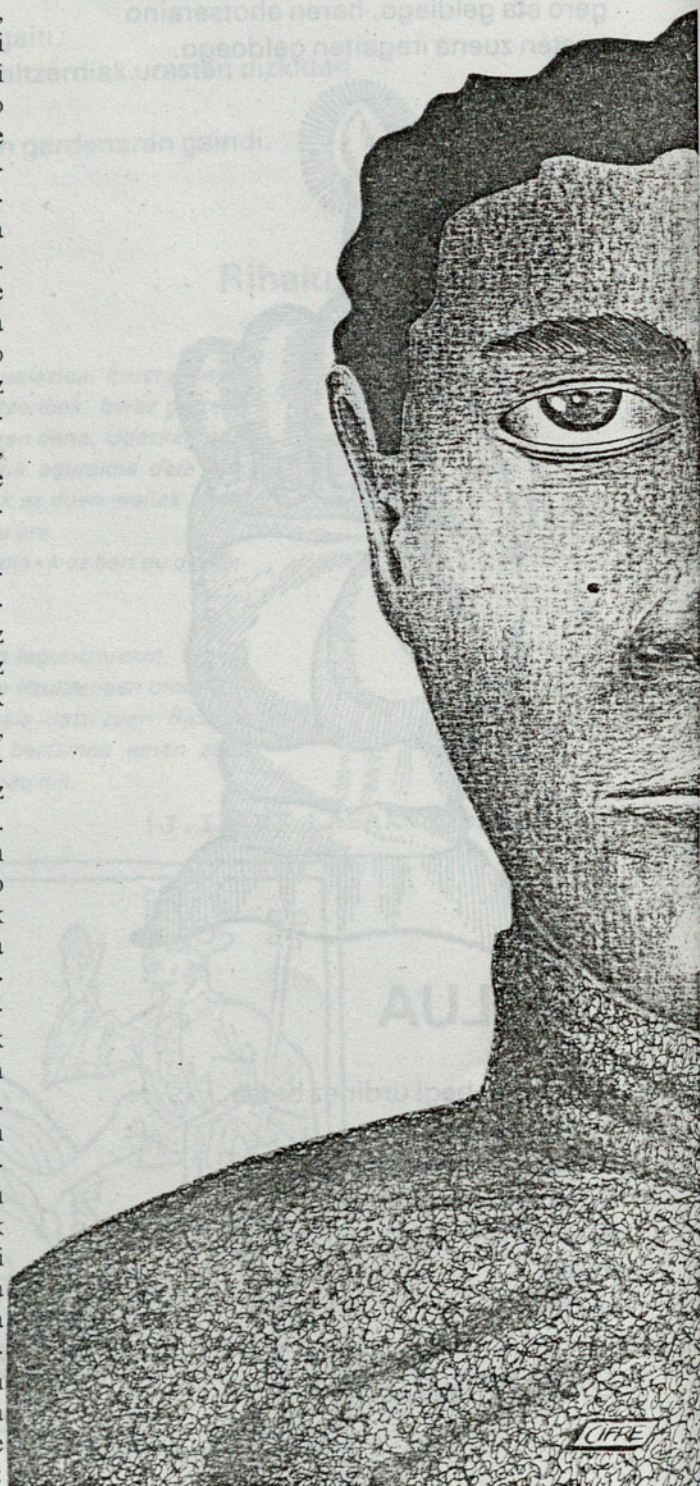
(J. IÑAKI LASAK euskaratuta)

ARGAZKI BAT BESTERIK EZ NUEN GORDETZERIK IZAN

ARGAZKI bat besterik ez nuen gordetzerik izan. Nahiko txarra, tamalez. Makina ez zen oso ona, gerra aurreko marka alemana. Eskursioa baino bi egun lehenago erregalatu zioten nere aitari. Utzi zidan, bai, arren eta arren egin ondoren. Nere aitak ideia oso estua zeukan jabegoaz. Erotu bailitzan hasarretzen zen beste norbaiten ilerik aurkitzen bazuen bere orrazian. Gorg-Blau-ko begirategian egin nion argazkia. Begiratokiko baraldan zegoen kokorikaturik. Behean urak, urdin-urdin, bera noiz jausiko zain zirudien. Irribarre egin zuen eta ukabila jaso. Orduantxe bertan entzun zen klika. Beste batzu gehiago ere egin nizkion eskursio hartan baina oraindik okerrago atera ziren... Eta, halaere, eraman zituzten. 36ko Abutzuan eginiko araketa batetan desagertu ziren. Hau zortez salbatu zen. Ez omen zuten aurkitu, egun batzu geroago aurkitu bainuen kajoi baten ostean zimurturik. Sartu zirenean, pistolak eskutan, eta jangelaren hormaren kontra bultzatu gintuztenean, nere amak ondoeza izan zuen baina ez ziguten laguntzen utzi. Lu-rean etzanda geratu zen joan ziren arte.

«Arma bila gatoz», esan zuten, baina nire amaren bitxi bakanak, dirua eta nere gelako komodan gordeta neuzkan gutunak eta paper pilo bat eraman zituzten. Gutunak, Ai ene! Ez dut bat ere bere idazkera gogoratzeko. Kaligrafia bikainez idazten zuen, maisua zen, badakizu? eta gauza zoragarriak osatzen zizkidan... Ez ditut ahantzi, sinetsiezadazu, gauero, ahopeka, ilobek entzun ez nazaten, erotzat hartuko baininduten, gutun zati bat errepikatzen dut, nere artean. Otoitz egingo banu bezala... ez naiz fededuna baina. Bera ere ez zen.

Errepublikara garaiko gazte bilera batetan ezagutu genuen elkar. Saiatu arren, ez dut data gogoratzea lortzen... 1931eko Maiatzaren hasieran izan zela uste dut, lorategian larrosak loraturik baitzeuden eta albahaka lorontzien usaa etxe osoa zabaltzen zen. Oso ongi gogoratzen dut larrosena, elkar ezagutu genuen egunean eskuan sorta bat neramalako. Nire nebarekin joan behar nuen bere emaztegaia ikustera, gaisorik baitzegoen. Pablori laketa zitzazkion larrosak. Galdetu zidan nire loratzeikoak ote ziren eta ea nik neuk zaintzen nituen. Baietz esan nion, baina gezurra zen, nire aitak botatzen zien ura... Harrez gero hasi ginen elkar ikusten sarri. Pablo gazterien arduraduna zen herrian. hainbeste lan zeukan! Ez zen segundu baten ere gelditzen. Herriz herri zebilen mitinak ematen eta, horrez gain, batzutan Bartzelonara ere joan ohi zen, sekula aipatzen ez zizkidan konsignak jasotzera... Ez da nigan fiatzen ez zela. Hasieran ez, baina gero erabat. Baina berak bazekien gauza batzu ez direla esan behar lagunen seguritatea arriskuan jartzen denean. Lider bat zen, ziur izan ziatezke... Agian horregatik edo oso ederra zelako eta itxura onekoa, honelako bizkar zabala, neskak atzetik zeuzkan. Nire nebak, elkarrekin genbiltzala jakitean, aditzera eman zidan:

«Guztiekin oheratzen da —zioen—... ez nuke zurekin ere ohera zedin...» Nirekin ere bai, bai jauna, gaizki esana izango da, baina ez naiz damutzen... Berarekin igarotako ordu batzu nahiko izan dira bizitzako berrogeitalau urte betetzeko, eta bizi osoa emango nuke instant hura errepikatzearen. Eskursio egunean izan zen, argazkia egin eta ordu batzu geroago, taldetik urrundu ginen eta zildorra zeharkatuz arte baso txiki batetara sartu ginen. Arrats behera zen eta txoriak entzuten ziren. Larruaren tolesturarik ezkutuenetan gordetzen dut oraindik bere samurtasunaren presentzia. Batuztan bere ahotsaren zurrumurrua entzuten dut: «Zure maitasunak aske egiten nau... Honen gozoki, honen paketsu hiltzea gustatuko litzaidake». Hunkitu egin ninduten bere hitzek, inoiz ezingo ditut ahortzi... Hil aurretik, falangistek torturatzen zuten bitartean esan zituenak oso antzekoak dira: —Aske naiz, nirekin ez duzuen askatasuna hilgo. Ez naiz beldur. Ahotsik gabe izan arte oihukatuko dut esaten dizuedana. Uste dut ez zela bere harrokeria izan heriotz agindua borobildu zuen zinadura, dena dela, hil egin behar bait zuen. Baina aitzaki bezala hartu zen: bere erahileek komentatu zuten herriko kafetegian gerra garaian harrokeria ausarta heriotzaz ordaintzen dela. Eta, nolako heriotza, Jainkoa! Bere gorputz lotuak hankak hautsirik eta sabela tiroz zulatua zeuzkan. Ordutan izango zen hilzorian; bide bazterrean topatu zuten auzoko batzuk, begiak zabalik eta aurpegia erabat tximurtua.

Batzutan kontsolatzen naiz, hil aurretik esan zuena, neurri batetan, niri zuzenduta zegoela pentsatuz. Ez balute erahil, laster edo berandu, ezkonduko ginатеkeen. Biziki gustatzen zitzaizkion haurrak. Ikusi beharko zenuke nola egiten zien irribarre! Baina ni argazkiaz mintzatzeraz etorri natzaizu.

Esandako guztia, barka ezazu denbora galerazi egin badizut, niretzat duen garrantzia eta zenbaiteraino maite dudana azaltzeko izan da. Nik uste dut ordu guztietan, hil zenez gero milaka urte iragan badira ere, gogoan izan dudala. Niretzat dena zen, denon artean badira ere, gogoan izan dudala. Niretzat dena zen, denon artean eraikitzen hasi ginen mundu hartan zegoen on eta edertasun gutzia. Bere heriotzaren ondoren, gerra, etsaiaren garaipena, berrogei urte bilisa irentsen... berrogei urte hain hutsik, hain antzu, zikloi bat bezala pasatu zaizkidanak, zikloi bat, zeinek bapatean urdindu besterik ez bainau egin. Nire bizi osoa beste garai bati dagokio, ondamenaren aurrekoari; eta hala ere ohartzen naiz orain, azkenik, hasten den honekin lotu behar dudala.

Zaharra naiz, baina fedea eta konfiantza daukat. Batipat, gauza bat desio dut. Ez dakit ahal izango den, baina hainbeste gustatuko litzaidake! Aizu, argazki honi ez ote dakioke beste bat egin, mugitu gabe eta koloreetan aterako litzatekeena? Pablo biziko balitz zuekin egingo luke lan; ziur nago...

Behar dena ordainduko dut, badaukat diru aurreraturik. Zuk, hainbeste jende ezagutzen duzun horrek, konfidantzazko argazkilari bat gomendatuko bazenit... Badakizu? Bere begiek aldatu ohi zuten kolorea argiaren arabera eta ezin dut gogoratu nolakoa ziren. Itsasoa bai, urdina zen, urdin-urdina.

Carmen Riera

«Palabra de Mujer»: «Sólo pude conservar una fotografía»

(KANDELARIOOK euskaratuta)

LAU EGUN BERANDUAGO

Lau egun beranduago
mendi-kateak natazko helatu ziren
inguru-maria
zulo zulakaitza
Pizti
xoriño
ximeletak
kalkamonia pena-asegarri
haranak titi-tarte
amets-ditara
ditiak
musuak
ezpain dolore
behatzak
kate-lore
nigar
sare
dolare.

*«Se me cae el dolor
de la lengua y las
alas marchitas»
(V.HUIDOBRO)*

eskuetatik
huts jauziak —hosto ustel—
zintzilik geratzen zaizkidanean

bihotza bahitzen dut
eta ametsetan hitz berriz izendatzen
ditugu
elkarrekin
errealitate hoskorrak

mingainetik
hitz jauziak
erortzean
—beti behera, eguzki beroak beratze—

tinta ibaietara murgiltzen naiz
eta urpean itorik dakuskit
irrealitate
hitzak
—bihotz kalbario—

ai honela
mingainari
mina
balerio!

EGO, HIMENEO

(Irakurle, zeuri dagokizu muturrak lotzea.
Hor daudela, zer esanik ez).

Bere pozoinaz
jarkiezinezko
eta gazimin
gorputzadarren
laxatzaile horrek, Maitasunak
narrasti baten antzera
lur jo erazten nau.
(Sapho)

—Beira, azter ezazue! Honelako gorputzak ez dira edonon
ikusten!

Ez dago inguruetan pareko betsainik; ezta itsasoen bestalde
neskatxa ederragorik!

Zeinek nahi luke emaztetzat?

Neuk eten nituen Grezia zaharreko ohiturak. Neuk itxuraldatu
nuen gizona. Neuk, bai, Zekrope izendatu nuen errege legea
sor zedin abere haien burmuinetan eta, nola ez, neretzat
kanta zezaten ezkonberrien lagunek. Sinestu nahi bauduzu,
berdin izan ditut historian barrena Siamdarrak, Asiria, Espar-
tako jendeak, nere zerbitzurako besterik ezean. Noski, gauza
bera izan gabe, bata bestearen antzo bederen. Bai, bai,
Siam-en, pekatariak ezkontzen nituen zigor gisa. Asiriran
ordea, enbrak saldu. Azkenean helburua berbera da, ez?
Baina zer? Zerbait ikasi dutela uste izan dutenean, laga egin
naute eta, bakarrik. Emazterik gabe! Ni, Himeneo handia.

—Baina ez al nago ni hemen, zure itzal eta ongarri, aholkuen
jabe eta beilarako prestuen?

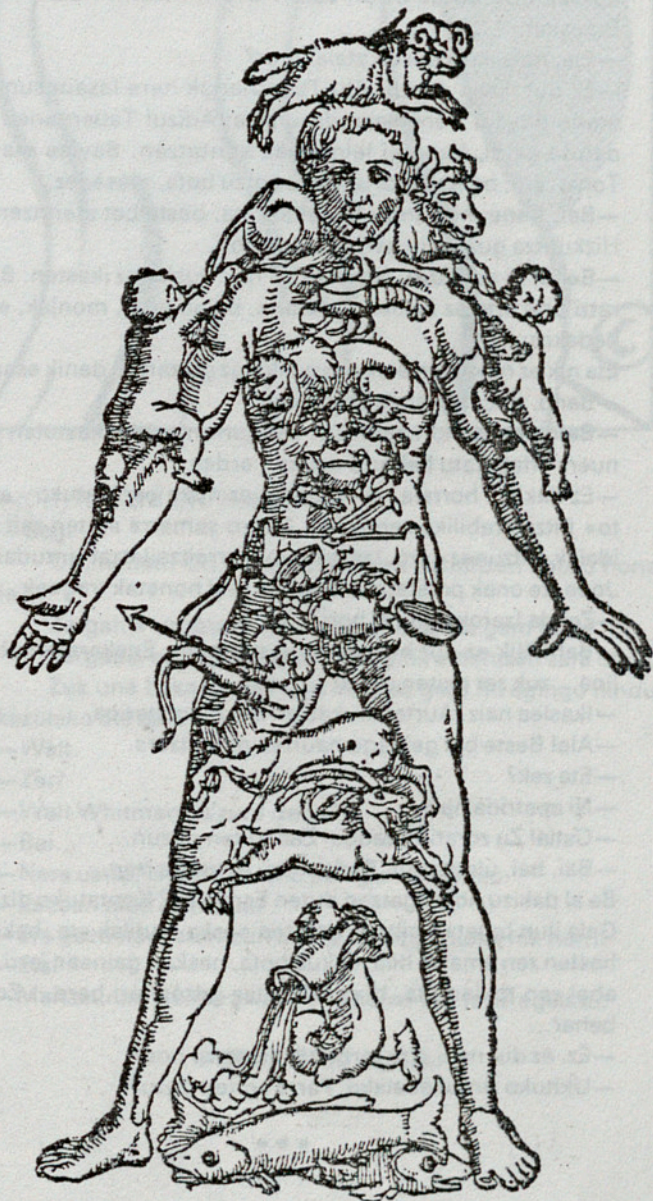
— Halere emaztearen beharrean nauzu. Emaztea erosi beha-
rrean.

—Eta?

Maitasuna, emaztea?

—Ez. Maitasuna, zango bitarte eta goraxeago dagoena; se-
xua beste guztia. Emaztea, emaztea. Beste behar bat.

Gainera, utz pakean! Aingeru eta gabrielok... jaingoan ipint-
zen dituzue eta, dianak bailiren. Zeuok neurtzen duzue dis-
tantzia, forma ematen, zeuon aukera... eta, deuseztu. Kont-

zientziak kontzientziarik balu, suizidatu egingo zinatekete...
edo prostituzio apetatsuenean murgildu, edo, nik zer dakit...
mozkorti bakarzalearen antzera, hordialditik lotara ajearen
hatsetan hilzorituko...

—Probablement enfara no s' adonara de la gran veritat. Beno,
bai, gero arte.

—Zer egin diozu, katalaneraz?

—Katalanera, Valentziera... zer hartzen duzu, kubatekin ari
zara, ez?

—Bai, baina nahiago dut Baylesa, inporta ez bazaizu. Adizu,
zure izena ahaztu zait.

—Unai, Unai esan dizut. Baina aldatu egin dudala. Moda
horrek uda batez iraun zuen. Orain Pirmin naiz. Pirmin
Erauskin.

—Eta, nola ikasi duzu katalaneraz?

—Ez dut ikasi. Adizu! Eh! Tabernariak nere lasaitasunaren
arerio dituzu. Irene esan duzu ezta: Adizu! Tabernariak beti
daude geldi, lagunei lelokeriak kontatzen. Bayles eta Gin
Tonic. Bai, baina limoi ur tanta batzu bota, mesedez.

—Bai, Irene, hizkuntza bi nahasi eta, beste bat ateratzen da.
Hizkuntza guztiekin gertatzen da hori.

—Beno, ni adibidez, oraintxe ari naiz euskaraz ikasten. Bede-
ratzi urte arte ez nekien erdararik, baina gero, monjak, eta...
badakizu.

Eta nik ez nuke horrelakorik euskaraz gertatzen denik esango.

—Beno, zuk ongi hitzegiten duzu.

—Baina ez da hori asuntua. Laugarren maila ikastolan egin
nuen; alfabetatu beharra daukat, ordea.

—Ez dakit... horrela, bat batean, ez nuke pentsatuko «asun-
to» hitza erabiliko zenuenik. Arraro samarra egiten zait zure
ideiak entzunez gero. Izarokoaren jarraitzaileztat zintudan.
Jode, ze onak prestatzen dituzten toki honetak tragoak.

—Zer da Izaroko gauza hori?

—Bah! Nik ez dut horrelakorik sinesten. Euskararen abnje-
liao... zuk zer egiten duzu?

—Ikaslea naiz. Aurten bukatzen dut magisterioa.

—Ale! Beste bat gehiago haurrak puteatzera.

—Eta zek?

—Ni apatrida naiz.

—Ostia! Zu zoratuta zaudet! Zer egiten duzun...

—Bai, bai, ulertu dut. Bada, hori, apatrida izan.

Ba al dakizu nola ligatzen duten Espartan? Kontatuko dizut.

Gela ilun batetan biltzen zituzten neska mutilak eta, bakoitza
hasten zen emazte bila. Eskua bota, neskari gainean jarri, edo
ahal zen tokian eta, hura. Ukituaz gozoenari bere... Zortea
behar...

—Ez, ez dut nahi. Eta zergaitik diostazu hori?

—Ukituko zintukedalako. Farre egiten duzu?

—Ah! Medikua izan nahi duzu eh? Neuk egingo zaitut medi-
ku, Himeneo handiak. Baina horretarako gorputza ikasi be-
harra dago. Neuk irakatsiko dizut.

(Unai, Pirmin, edo horrekin ere zerbait asmatu beharko
dut.

Ez da ezkontze. Aldrebasa atera zait ume zorri hori!)

Beira, hau faloa da. Faloa deitzen diote. Beno, pilila, pepea,
pitilina, izen asko du. Hobe ikusiko dugu ohe gainean; gauza
hauek lasai ikastekoak dira eta. Beira, dititxoaren ondoan
jarriz gero zer getatzen zaion. Atsegin?

Mekaguen... astokiloa izan naiz. Ni hemen en plan cultillo...
kaka zaharra! Zeukan ipurdiarekin... Mierda!

Zergaitik ez ditut horrelako gauzak isilduko. Tontoa naiz.
Gainera, egun lotsatitxoak gustatzen zaizkiela komentatu
zidan Felipek. Aurpegia! Aitzakia bota eta gero gonbidatzeko
aurpegia!

Bizkorregi joan naiz. Feliperekin ez... hobeto ateratzen zaizkik
gauzak. Zer! Hamar minutu soilik iraun du hemen. Bizkorregi
joan naiz. Txotxola hori, zeukan ipurdiarekin... Zer! Hamar
minutu ere ez.

—Adizu! Zergaitik idazten nauzu honela?

—Agian... beira, nik ez dakit nora joan behar dudana hilda-
koan; nora nahi dudana ere...

Txikitan, gaztetan, oroitzen naiz, Aresti, beno, Gabriel esango
diot, nere aitaren adixkide zela eta, sarri, bisitatza etortzen
zitzaigunean, poematxoren bat ekartzen zuela neretzat. As-
kotan neure aitaren etxean idatzi zituen.

Oroitzen naiz baitere, infernua, edo berak zeritzanez, inper-
nua, solasaldien komodin gisa zerbailela; maiz aipatzen zue-
la:

Eskribitzen badaustazu
badakizu non nagoan
Inpernu labanagoan
deabruaren ondoan.

Jakina, ulertuko duzu, esaldi multzo horrek, gaztaroa buru-
ratuz, nere betidaniko zalantzetan barrena abiatzea. Agian,
pentsatzen dut, asmo ziurrik gabe zoritxarrez, atseginagoa
litzaidakeela infernu hori.

Egia esan, gaur arte atzeratzeak, erabakia gerorako uzteak,
gau eta egun bilakatu ditu lokamuts azken urteotan.

Guzti horiek aldenduz, maitasuna. Edozein deusez, antzete-
ko orduari naragoio, edozein inozez, denbora falta, nahitana-
hiezko teloi kolorega hasieran... (Aspaldi idatzi nuen zerbai-
ten erreferentzia baino ez da). Maitasunazmintzatzerakoan
esangura galtzen zait konturatu gabe, eta, tamalez, bizi du-
danean, horretaz ihardutea zaila izanik ere, aipatze soilak
erruen espaziorantz bultzatzen gaitu.

Nola esan aitorketa itxura barik!

«Ametsen enbatak sortu nau, eta
itsasoak eraiki.

Ilargiak izkoren antzera.

Baina osteraz baztertu naute.

Zeru arlotea ene gisa laga

Eiki distiren beilari

Erromako zubipean».

Zenbat denbora!

Algor mortis eta Rigor mortis poemak idatzi nituenekoa. «Hil
zeinuak, dardarka, ixiltasunaren zantzu bilakatu zirenekoa».

Hor zegoen dena, lerro multzo. Ez zen gaia ez dakit nongo edo noren enbatak sortzea ene hats hori, bazter nazaten... Bihotz sentiberan urratzen duena, maitalea bera baino maitatze premiaren arantza iruditu zait lantzean lantzean.

—Entzun! Walt naiz.
—Nor?
—Walt!
—Eta?
—Poemaren bat somatu eta, zertxobait botatzeko guran iratzarria nauzu.
—Ah! Bada, nigaitik ez zaitez hertsu.
—Esker mila.
—Musika pixkat nahi?
—Zertarako?
—Poema hori errezitatzeko. Poema izango da, ez?
—Bai. Berdin zait.
—Adizu, ez nuke neronen ehorzketan kandela eutsi behar izaterik nahi.
—Vivian Reed. Ongi?
—Nahi duzuna, baina bota.
—Benetan?
—Adizu! Paperik gabe utzi behar nauzu.
—Bat batean sartzea gogorregia da, baina badoa halere
—Izenburua?

—OH, HIMEN! OH, HIMENEO!

—Segi.

Oh, himen! Oh, himeneo! Zeren tantaltzen nauzu hone-la?

Zergaitik sastatzen nauzu une batez eta gero laga?

Zergaitik ezin duzu iraun? Zergaitik aldentzen zara orain?

Zuk une bakarra gehiago iraunez gero hil egingo nindukezulako ote da?

—Walt.

—Zer?

—Walt Whitman da zure izena?

—Bai...

—Nere ustez, Heriok garaitu du egun himeneo.

—Ez zoan bide okerretik.

—Era guztietara erantzun berria emango nioke nik horri.

—Eta?

—Maitasunari Hemingway-ren poema txuria erregalatu.

/NEURTITZ TXURIA/

Oak Park, 1916
Trapeze (1916-11-10)

—Lelokeriak!

—Ja! Maitasunak ez du barbarik nahi.

—Eh!

—Nor da? Nor kristo da?

—Ni, orain arte idatzi duzuna.

Itaunen bat daukat zuretzat.

—bota bizkor, ez bait dut zurekin galtzeko gogorik.

—Zertarako jarri duzu guzti hau? Letxe txarra jaurtikitzearren,

ala 3.000 duro mixerable jasoko dituzulakoan?

Zergaitik?

—Fernando Pessoa esaten zuen bezala,

Porque escrevo para eles me lerem sacrificio-me ás
veces

A sua estupidez de sentidos...

baina diferentzia nabarmenarekin, itxuraz ez bada ere. irakurle hori, neu izango naiz, eta beste inor. Eta aipatzen dena, ez da, neure lerdaleria baino. Mundu itxian bizi naiz; edo zirkulu hori bizi dut. Baina ez naiz Piolet Etiopiako. Hori ere, garbi.

Halere, ez nioke nik ezetzik emango mixeria horri. Negua ere badator, eta, jaka berriarena... ez da ipuia. Zorionak pegatinadun oparixoren bat... Gabonetan, urtebetzeetan, beti poemaren batekin joateak XIX.ean galdu ziren. Saldu, saldu. Nere anima deabruarentzat emango banu, zergaitik zu saldu ez haur baten zorionerako?

Herri honetan hitz guztiek galdu dute zentzua.

Herri honetan, ondasunak eralkitzeari, eskuzabaltasuna deitzen zaio.

Eskuzabalari, tontoa.

Idazkariari, idazle. Idazleari poeta, eta, poetari zoro.

Gainera, siesta zalea izanez gero, arrotza sartzen zaizu etxean, idazmakina hartu, zure aulkian eseri, eta hasi duzuna jarraitzen du ezizena dela merio.

ADibidez, Irene hartuko banu:

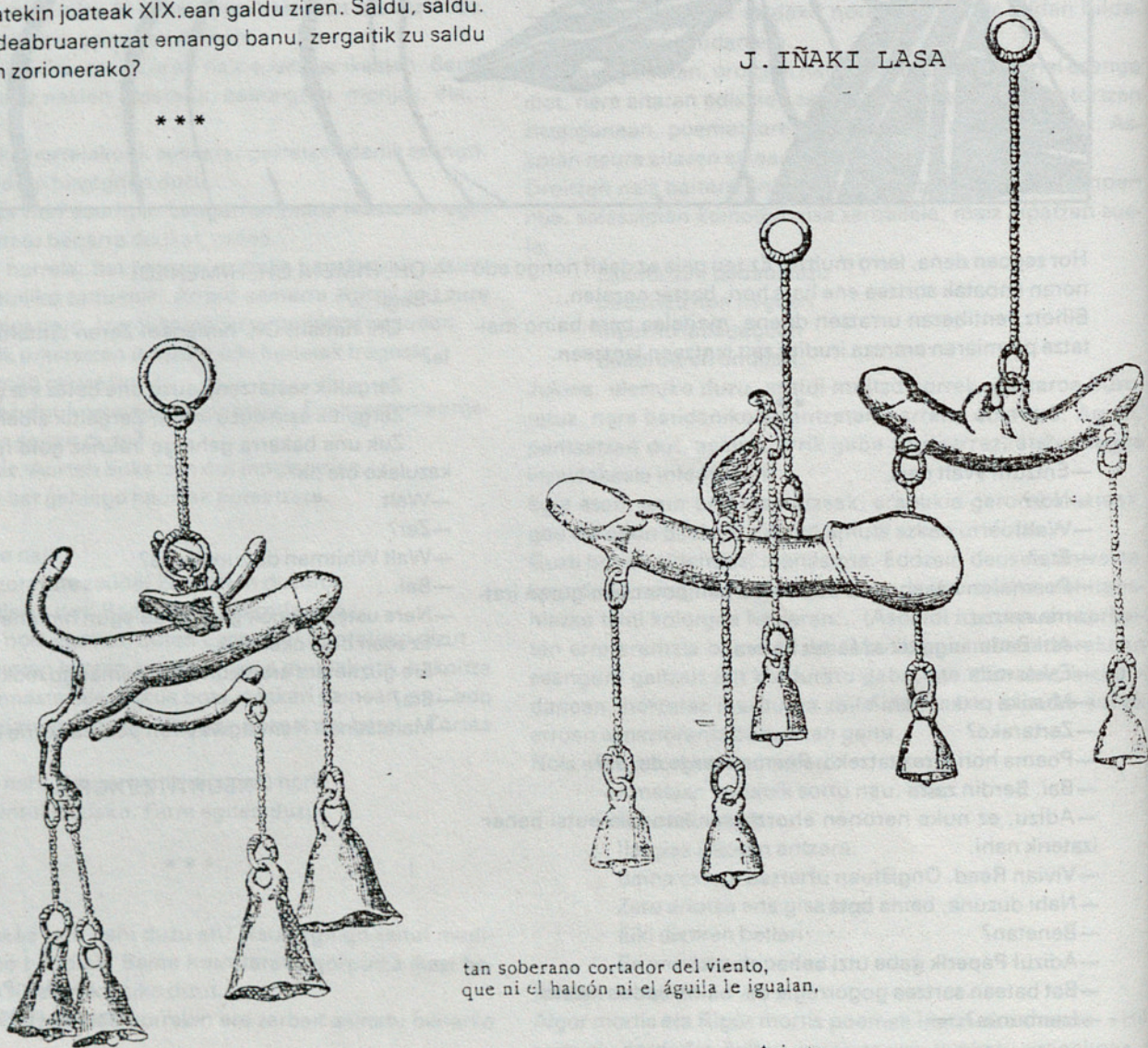
Ipurdiak, kaka, goitikak, zerri ustelak, itsasgaztainak, pixa gatzuna, gorotzak, txistu odolantzekoak, hilerokoak, puntak, beldarren izerdia, muki kola, lingirda, zorna eta esne zaharra zaretem irodura hastangarriak, hanturak, sastaturiko mazkurak, alu urdintsuak, txuriak, baratxuri ahopats kakatsuak.

Behin maitatu baduzue bederen munduan, ez nazazue iratzar, maitatu baduzue! Itzulpen guzti hau balitz ene lana, nork gaitzetsiko luke? Besteak maitalea baino maitatzearen beharra aipatzen zuenean bezala, nork egingo luke zati hori atzera Jainkoaz besterik idatzi ez den hizkuntza honetan?

Harilkoak korapilatu dira herri honetan.

Moni, «esaidan, zoriontsuak al zareten mugaz bestaldeko biztanleak».

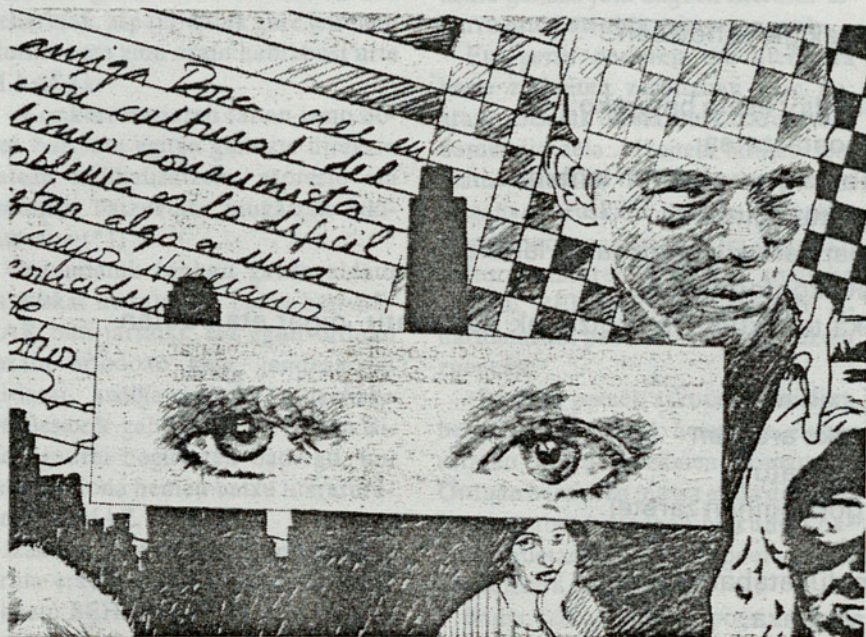
J. IÑAKI LASA

tan soberano cortador del viento,
que ni el halcón ni el águila le igualan,

Ariosto,

NENO ORFO CON CABALOS AO FONDO

Iragan ziren gaueko zaldiak
eta goiztiria etorri
Ama,
hau malkoen herria da
Iragan ziren gaueko zaldiak
galapan.
Ama,
hau nigarraren herria da.
Ipurtargi bakartiaren antzo
egon nahi nuke
bideetan argiz beterik.
Iragan ziren gaueko zaldiak
haize beltzaren antzo.
Ama,
zaldiek zurtz laga ninduten.

(Longa noite de pedra)

CREDO

Sinisten dut, mundua ugalkorra dela
eta erreka hidroelektriko batzu daudela,
baina ama minduen sablea
gari mordoak direla,
nihoiz ezinen dut sinetsi.

Sinisten dut, ilargia gauaren
sabaian dagoen gauza hura dela,
baina, rum, rum, iragaten den hegazkina
goitik burrunbatuz, intsektu dela,
nihoiz ezinen dut sinetsi.

Sinisten dut, gizonek zazpi bider bekatu egiten dutela,
bider zazpi aldiz zazpi egunero,
geometrian sinisten dut,
horren txikitxo den atomoan sinisten dut,
baina erraiak enpaguz dardarka sentitu gabe
egunkariak lasai irakurtzeko gai
dagoela izakirik
nihoiz ezinen dut sinetsi.

Gaia aldatu eta zera diot adibidez:
Elisabeth made in U.S.A. zikloiak
Caribea erein zuen gorpuz.

Lehergailu zizatuak, pum eta tiraniak, Littke Rock-en jiponduriko beltza,
Arkansas,
gizonaren eskubideak gerra hotzean.

Gaia aldatu eta zera diot esate baterako:
Ze ondiko handia poeta izatea,
deusik kobratu gabe nigar egitearen lanbidea,
itsaso mugagabeen ttu egitearen
eta basamortuan pankartak landatzearen lanbidea.
(Lur honetako poeta konformistak
—eskeletoen azoka testikularra— gizonak borrokatu, nigar eta irauten
duen bitartean,
kantatu brioletari, txibiritari,
eta zeuon guztienezko arazoen
larrosa isilzalea hostokatu...
esan bai orori eta gora egingen zarete).

Gaia aldatu egiten dut etabar esateko,
etabar badakizu, ahopeka,
berba debekatuak izkutatzen dituzten
pundu batzurekin
ateratzeagatik borrokatzen dutenekin
iadanik ateratzen ari zaizkidanekin
amorrutik eta kabreozko forzepsaz:
Badago Dinamarkan debekaturik zerbait
eta betidanik kirasten du jasangaizki.

Gero Tedeum handia kantaturen dut
ikusten nauzuen bezala goldatu ninduen
zeru ahaltsuari
eskerrak emateko laudamus baikorra
harri utzia, gauza zirgitua,
denbora eta ametsezko kanalea. Gizona, diot.

(*Longa noite de pedra*) CELSO EMILIO FERREIRO

(J. IÑAKI LASAk euskaratuta)

Literaturaren MONO...

koloreak gara, edo behintzat izatera behartuak, aspaldidanik gure letretan. Horixe bera zion orain hamabost urte M.LASAK:

«Konkurrentziaren faltan ismo horiek bortxatu egiten gaituzte direkzio batean radikalizatzen, espresio eta sendipen batzuetara mugatzen ixkitzean» (*1)

Ordudanik zenbait gauza aldatu da euskal literaturan, baina beti BEHAR bati jarraiki, eta egun orduan bezain ortodoxo gara, jendeak lasai-lasai, kritika egiteko oinarriko erreflesiorik gabe bota eta egiten di-tuen gauzei begiratzen badiegu, be-hintzat. Hona hemen batzu literatura-ren FORMAZ.

Izan ere, badirudi zer garaietan zer forma erabili behar den ere aurretik zehaztu BEHAR dela, idazten duena-ren motibazioak alde batetara utziz, seguru aski hasiera hasieratik didak-

tismo gaitzak jota dagoen literatur es-parru estu bati alde egin ezinagatik.

Eta gerra ondoren ere literatura beste zerbaiten zerbitzuan egin da: arazo sozialak direla, euskararen hon-damendia dela... Honela mintzo zen, esate baterako F. Krutwig 1962an «Egan» en euskara aurrera atzerako egin behar zenaz ari zelarik: «Egiazko kulturdantzearen mailak» emateko jarraitu BEHARREKO urratsez zi-harduenean, poesia azkenerako uzten zuenean:

«Berahin poetek askotan hizkuntza berezia dagite, soilik heientzat, espre-satzeko bidea datekeien mintzoara. Orduan herriaren massa ez da ukitzen. Landu gaberik legoken hizkuntza ba-tetaz gauetarik goizetarat poeta handi batek izkira dezake» (*2)

Baina, azken finean, poesia ez da baliagarri «euskara eguneroko ara-zoetan erabiltzeko erraminta prakti-

ko» bilaka dadin, ez da BEHARREZ-KOA gauza premiatsuagorik dagoe-nez.

Gerora ere, KRUTWIG bezala poesia idatzi zutenek, hankaz gora bota ohi dute poesia beste arrazoi bat-zu medio direla. Hauetariko bat, Mi-kel LASAK aipatu artikuluan ematen zuena:

«Folklore eta literatura lirikoa herri baten adoleszentzi mailaren seinala-garri dira. Etapa liriko hau gainditu behar dugu lehenbailehen didaktis-moaren bide legor eta ertsien barna abiatuz.» (*3)

Gauza bera zion K. IZAGIRREK SUSA 2an eginiko elkarrizketa bate-tan, poesia, herri subdesarroituen «adierazpena putamierdako» dela, eta ez duela, hitz batetan, Euskal Lite-raturak (euskarak, Euskal Herriak) POESIA-RIK BEHAR. Honela mint-zo da behintzat, poesiaz:

«Porculohartzera poesia. Horrek ez dik ezertarako balio. Ezerk ez dik ezertarako balio, ez?. Baina nik uste dut nobela egin behar dudala.»(*4)

Orientazio honen ondorioz, hara non, Euskal Herriko aldizkarietan idazten hasiak ginen poeta gehienok gure adoleszentismotik eta herriaren aurka eginiko oben, eta pekatu izugarritik ateratzeko murgiltzen garen ipuingintzan, gero, Euskal Herriak oraindik gehiago behar zituen nobelak egiteko entsaioan. Harrez gero, eta mono-mania bati jarraiki SUSA guztietan gailentzen da narrazioa, XAGUXARRAK ipuin aldizkaria izan nahi du, poesiaren pekatua kontrikzioz utzirik. Gu adoleszente, ordea, eta gure ipuingintza, gure poesigintza eta Euskal Herriko literaturgintza gehiena bezain adoleszente, kolorebakarreko, hogeitakoa.(*5)

Baina ez da hori guztia. Ez, kontua ez da ipuinak bakarrik egitea... Zer esilori jarraiki, zer gai hukituz egin behar da literatura (ipuingintza eta nobelagintza batipat)?

Teknikari dagokionez badirudi zortzi nobela "modernoz" aseak garela eta ia gogaikarri egiten direla, aurrerantzean Kontakizunari eta ez Teknikari eman behar zaiola garrantzia, berriro Orixe eta Pio Baroja izan behar ditugula eredu...

Ukaezina da hori esaten duenak badakiela zergatik esaten duen, eta behar ditugula horrelako iritzi kritikoak baina idazten dugunok ere behar dugu ikuspegi pertsonalik geure izaeratik aztertzeke eta sortzeke, ez dugu ahanzi behar mundua gure aurretik hemen zegoenik, eta egiten dugun guztia guk lehenengo aldiz egingo bagenu bezala bizi dugula, horregatik orain jende guztiak literatur EROTIKOA egin BEHAR dela esaten duenean, ez dugu ahanzi behar agian gure adinak sortu dizkigun kezkak herri baten errepresio sexual eta libidinal

disfrazatzea eskaxa dela, ezin ahanzi Oihenart, Etxepare, herriko koblari eta bertsolariak asexualak ez direla eta direla izan, eta ezta pentsatu ere gure aurretik inork ez duela horretaz idatzi; eta Sade deskubritu dugulako, LIB, MACHO, INTERVIU eta horrelako aldizkarietan ere onartuko ez lituzketen ipuin aburritu asko idatziz eta askori munduko gloria eta goreste guztiak eman nahiz, uste dut ez dugula ezer lortzen.

Ez nago ipuinen aurka, ez nago gorputza izkutatzearen alde baina ez dut konprenitzen zergatik gainerantzeko guztiari (antzerki, poesi epikoa, ipuingintza errealista, ...) itxi behar zaizkion argialetxe, sari, eta irakurleen ateak. Izan ere garai batetan J.SAN MARTINEK zioen hura on ala txar zenetz eztabaidatu nahi ez badut ere, ez zait iruditzen orain kriterio bera aplika genezakeenik beste gauza batzuetarako; eta kriterioa hau da:

«Beste haien artean zergatik era hartako poesiaren alde? Herria eta bere problemak aintzat harturik gure artean poesiari tokatzen zaion leku egokia ematearren (...) Ta, hori zen lehen bete beharra.»(*6)

Ez dut uste horrelako kriterioak bidetako direnik, ez bait dut sinisten zer literatura eta nolakoa egin BEHAR den esateko erizpiderik dagoenik, nahiz eta aspaldi honetan horrelakorik esan ohi den (irakur bedi, esate baterako J.ATORRASAGASTIren «Escritores progres» (*7) edo J.A.A. RRIETAK «Argia»n «Mikelen heriotza»ri eginiko kritika (*8)) eta are guxiago bakoitza gauzak bere kabuz aztertzeke gai ez denean —Euskal Herri tipiko honetan esatea hain topiko denez—. Horrela, gizarte honek inposatu nahi digun kriteriologia eza besterik gabe onartu beharrean —batzuen lana pentsatzea dela eta besteena produzitzea, alegia—, hobe genuke pentsatzea eta pentsatuz idaztea, eta ez denok ba-

tek pentsatuaz egitea geure geurea bagenu legez. Ala?

OHARRAK

- (*1) M.LASA. «Euskal literaturaren kinka larria». in JAKIN.34. 1969. 37.orr.
- (*2) F.KRUTWIG. «Euskararen etorkizuna». in EGAN.1962.
- (*3) M.LASA. aip. ob.
- (*4) «Koldo Izagirre mikrofonoaren kontra» in SUSA.2.10.orr.
- (*5) Bibliografian aipatzen diren TORREALDA Yren artikuluetan nahiz SUSA eta XAGUXARRAren azterketaren ondorioz, datu hauek kontutan eduki beharrekoak iruditzen zaizkigu. Aurreagotik ere bibliografia badugun arren lauki hau egin genezake 1977-1983rako interesatzen zaizkigun datuak harturik:

%	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
LITERATURAren produkzioaren osotasunean %	21,5	30	34,5	21,5	20	23,5	22
NARRAZIOA (eleberri, ipuin...) lit. osotasunean %		43,5	57	49	52,5	59,5	48,5
OLERKIA (lit. osotasunean) %		23	23	33,5	17,5	13,5	14,5
ANTZERKIA (lit. osotasunean) %			8,5	2	7,5	5,5	11

Sail batzutan ez ditugu zifrak beti aurkitu, 1977aren kasurako. Orduan, zifrarik ez badugu ere, hone-la mintzo da J.M.TORREALDAY 1978ko JAKINen 1977ko literatur generoen kopuruaz: «Generotan, poesia da aurtien gailen» (109.orr.). TORREALDAY berak dioenez 1976-1982 urteetan batatz beste-koak honako hau suposatzen du 'literatura'ren sailean: Narrazioak 48,5 (elaberria 27,5), Olerkiak 22,5, Antzerkiak 7. (Ik. J.M.TORREALDAY, «Euskal liburua gaur» in aip.ob. 194.orr.). Eta egile honek berak komentatzen duena: «Prosa baino poesia gehiago idazten omen da (...) Frankismo ondoko konputo orokorrean literatur produkzioaren ia erdia narraziozko literatura da. elaberria, ipuina, eta holako.» (aip.ob. 195.orr.)

Bestalde, joan den urtean irten ziren poesi liburuak kontutan hartzen badugu (nire kontuen arabera 14 tomu), zenbat dira berriki sortuak? Zenbat antologia? Zenbat birargitarapen? Itzuliak alde batetara utzirik (ELLIOT EUSKARAZ, Hordago, Donostia), birargitarapenak kenduz (B.Atxaga, ETIOPIA, Erein, Donostia), antolojiak (Amenabar-en EUSKAL POESIA KULTOAREN BILDUMA -2 tomutan- Elkar, Donostia; askoren arteko EUSKAL BALADAK. AZTERKETA ETA ANTOLOGIA. Hordago, Donostia -2 tomu-) eta bi hizkuntzetan Euskaltzaindiak eta Arabako Foru Aldundiak atera duten (poesia ote?) GOIKOETXEA MAIZA Iren «Juan Bautista Gamiz Ruiz de Otero. Poeta bilingüe alavés del siglo XVIII (1696-1773)» hainbeste ezabatze egin ondoren zenbat poesia liburu ditugu? Bat MONTOLAIrena (eta hau da aurretik poesia libururik atera ez duen bakarra), OTAMENDIrena, IRATZEDERena, eta nirea. Denera lau egile eta bost liburu (lau tomu).

Gauza bera egin daiteke antzerkietan, baina luze xamar joango litzaiguke. Bestalde, zer esan aldizkarietarako buruz? Har dezagun XAGUXARRA, zeinaren, zoritxarrez, bi ale bakarrik atera diren, eta itzulitako poemak alde batetara utzirik

ikus dezagun zenbat orrialde eskeini zaizkion poesiari. Lehen to-muan poesia itzulpen eta kritika asko dago, baina poesia orijinalak hiru orrialde hartzen dituzte (aldizkariak 150 orrialde ditu) eta gero J.LANDAREN ipuin-poesia esperimentalean tartekatzen zaiguna dugu... Itzulpenak ikusita eta alde batetara utzirik, ipuin orijinalak aldiz, eta poesietatik bezala ipuinetatik ere at uzten badugu LANDAREna, lehen bezala izenburuen orrialdeak kontatu gabe, guztira 45 orrialde dira. Bigarren XAGUXARRAn (Hordago, 1981), poeta berriei eskeinitako lekua (J.MIRANDE bat alde batetara utzirik), ipuinek 49 orrialde hartzen dituzte, eta poemek 16 (beraz, lehen baino askoz ere gehiago, poetak bi bakarrik badira ere).

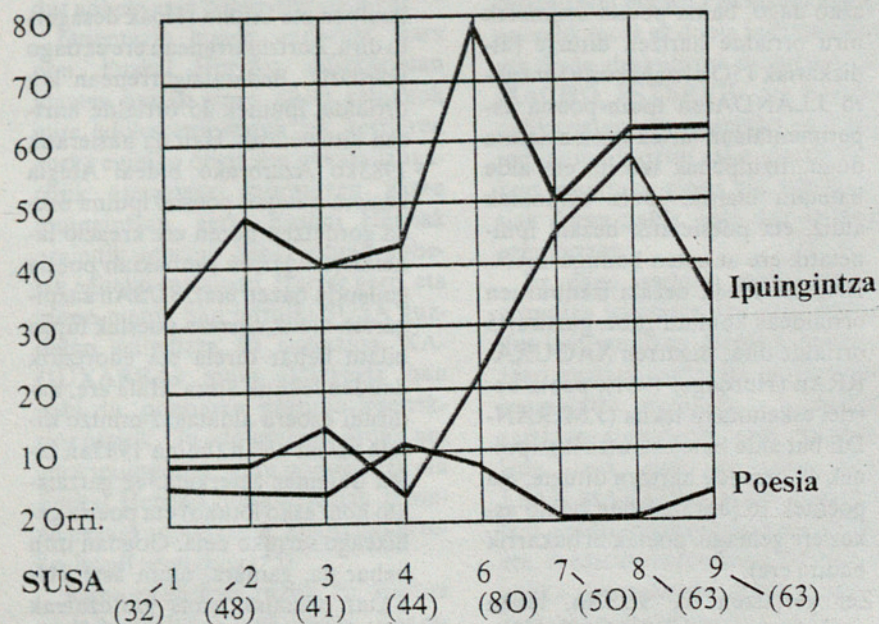
Zer gertatzen da SUSAn, lehen zenbakian poesi orijinalak 7 orrialde hartzen dituztela eta narrazioek ordea, 9; beraz nahiko parekaturik dago kontua. Bigarren zenbakian ere parekaturik, nahiz eta narrazioak apur bat gehiago (6 orr. / 9 orr.). Hirugarrenean, 8 / 14. Lau-garren zenbakian poesia gailentzen da (12 / 5). Seigarren alean ipuinak 21 orrialde hartzen ditu, poesiak 8.

Eta zazpigarren zenbakian denak dira ipuinak. Beraz, batetik ez dago poesiarik eta bestetik ohizko ziren itzulpen eta kritika saioak desagertu dira. Zortzigarren alean ere ez dago poesiarik. Bederatzigarrenean lau orrialde, ipuinek 35 orrialde hartzen dituztelarik. Hau da hasieratik 1983ko Azarorako bidea. Alegia hasiera batetan poesia/ipuina oreka gordetzen bazen ere krea-zio lanetan (laugarren zenbakian poesia gailendu bazen ere), SUSAn zazpigarren aletik aurrera poesiak lupaz bilatu behar direla eta ehortzirik dauden lekutik atera. Hala ere, badirudi egoera aldatzeaz mintzo direla azken alean (baina 1983an ixten dugunez azterketa, ez gatzazkio honi asko lotuko) eta poesia gehixeago sartuko dela. Gogoan izan behar da, gainera, orain arte SUSAtar ofizialak arras ipuin-zaleak izan badira ere, nonbait aldaketa susmoren bat jaso ahal izan dugula J.LANDAK «Egin»en idatzi artikulua batetan.

TERE IRASTORTZA

SUSA (1-9) (»5)

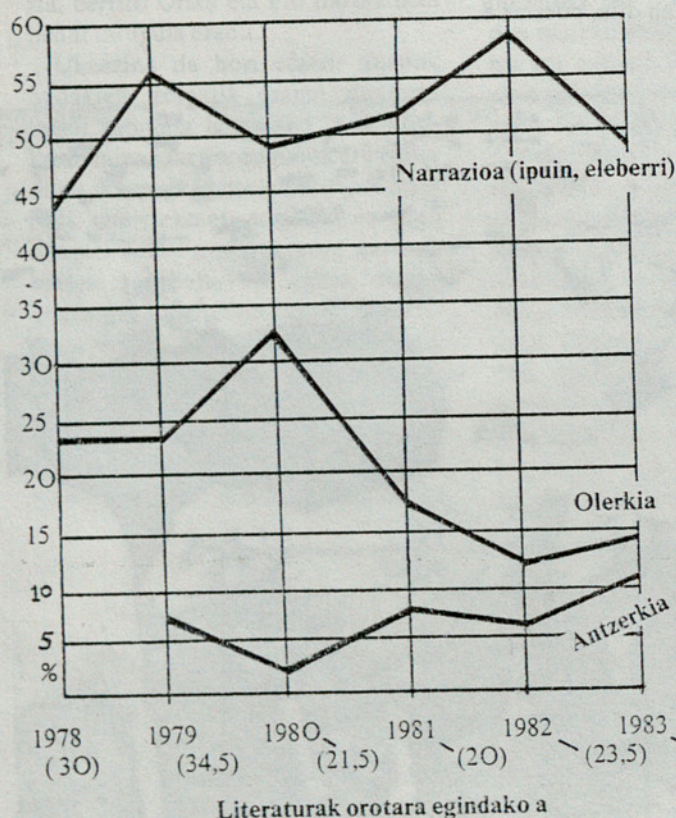
(#) SUSA aleen azpian dauden zenbakiak eta ipuingintzaren gainean dagoen arrastoak, aldizkari orrialdeak zenbatzen dituzte, eta ikus daitekeenez mementu batzutan narrazioa eta orrialde osoak oso bateratsu doaz.

(*6) J.SAN MARTIN. «Aintzin solas» in X.LETE EGUNETIK EGUNERA ORDUEN GURPILLEAN. Cinsa. Bilbo. 1968. 4. orri. edo in «Egunetik egunera orduen gurpillean: Xabier Leteren lehengo poema liburua» in ZERUKO ARGIA. 1968-5-19. 5.orri.

(*7) I.ATORRASAGASTI. «Escritores progres» in EGIN

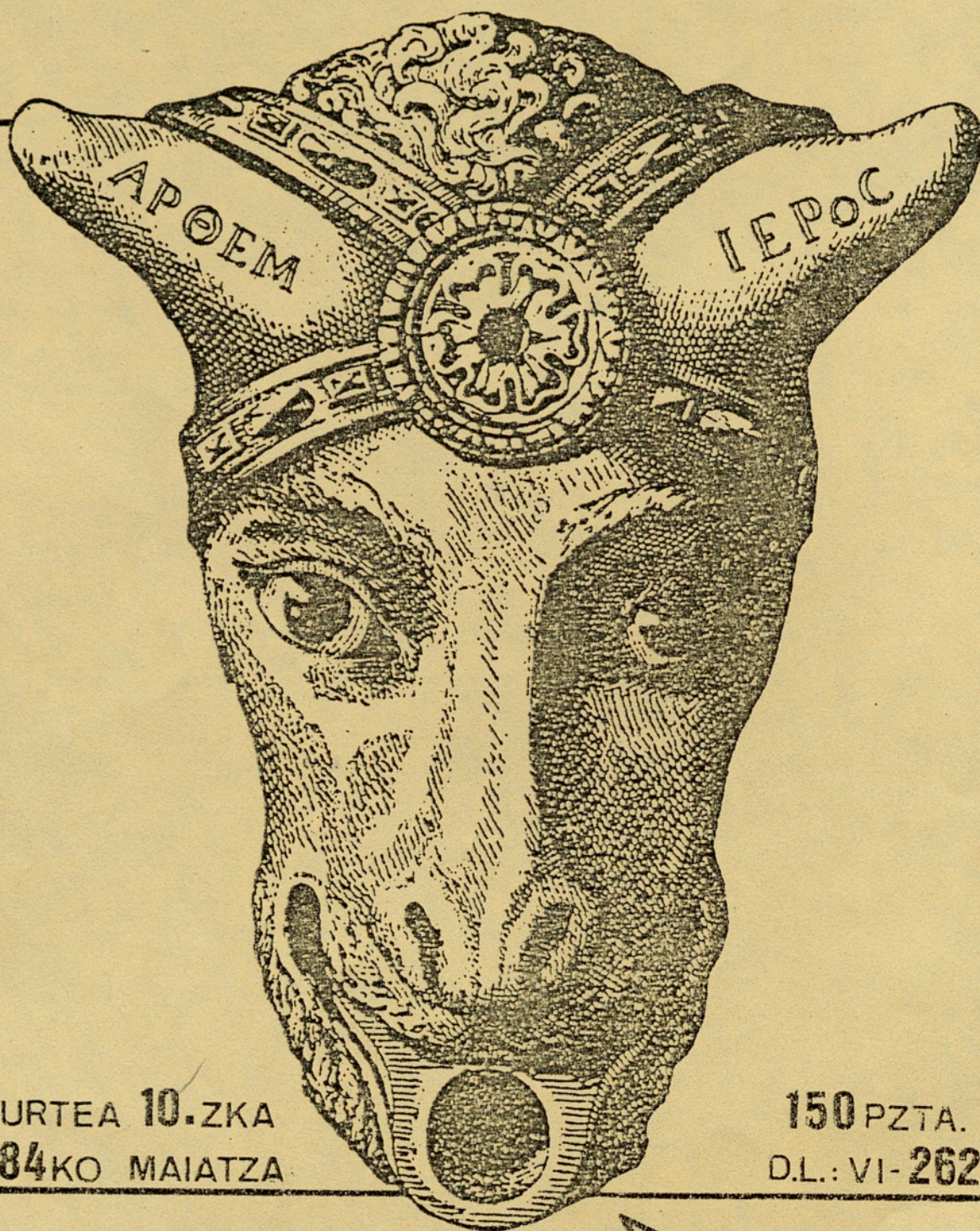
(*8) J.A.ARRIETA. «Mikelen heriotza» edo estetika progrearen anbiguotasun erreakzionarioa» in ARGIA. 1984-4-1 (1010. zenb.) 32-36 orri.

LIBURUGINTZA 1978-1983

BIBLIOGRAFIA

- J.M.TORREALDAY «Euskal liburugintza 1977ean» JAKIN. 1978 (5. Zen.) 103-122.or.
- J.M.TORREALDAY «1978eko euskal liburugintza» JAKIN. 1979 (9. Zen.) 119-140 or.
- J.M.TORREALDAY «Euskal liburugintza 1979ean» JAKIN. 1980 (13. Zen.) 123-141 or.
- J.M.TORREALDAY «1980ko euskal liburugintza» JAKIN. 1981 (17/18 Zen.) 185-207 orr.
- J.M.TORREALDAY «1981ko euskal liburugintza» JAKIN. 1982 (22) 173-193 or
- J.M.TORREALDAY «1982ko euskal liburugintza» JAKIN. 1983 (26/27) 276-297
- J.M.TORREALDAY «1983ko euskal liburugintza» JAKIN. 1984 (30) 145-172
- J.M.TORREALDAY «Euskal liburua gaur» in EGIN,EUSKADI 1983,ORAIN. 1984,177-196
- M.LASA. «Euskal literaturaren kinka larria» in JAKIN.34. 1969.
- F.KRUTWIG «Euskararen ethorkizuna» in EGIN. 1962.
- J.SAN MARTIN «Aintzin solas» in X.LETE EGUNETIK EGUNERA ORDUEN GURPILLEAN. Cinsa, Bilbo, 1968. 4. or. edo in EGUNETIK EGUNERA ORDUEN GURPILLEAN: XABIER LETEREN LEHENG POEMA LIBURUA» in ZERUKO ARGIA. 1968-5-19, 15.orr.
- FAKI, JOSU, JOSAN, ENRIKE «Koldo Izagirre mikrofonoaren kontra» in SUSA 2. 1980-5-.
- SUSA guztiak 1-10. DONOSTIA.
- XAGUXARRA 1 eta 2. Hordago, Donostia. 1980-1981.

2. URTEA 10. ZKA
1984 KO MAIATZA

150 PZTA.
D.L.: VI-262/84

KANDELA

Literatur Sormen Aldizkaria 10. zka.